

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра цивільного права

Серія «Навчально-методичні посібники»

СІМЕЙНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Для студентів факультету цивільної та господарської юстиції

Одеса
Фенікс
2020

Колектив авторів:

Глиняна К. М. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сафончик О. І. – д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Спасова К. І. – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Діденко Л.В. – доктор юридичних наук, доцент кафедри цивільного і господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету;

Резніченко С.В. – кандидат юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

За редакцією

Кізлова О. С. – доктор юридичних наук, доцент, завідувача кафедрою цивільного права та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету;

Резніченко С. В. – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 6 від 31.08.2020 р.)

С 37 **Сімейне право** : навчально-методичний посібник для студентів факультету цивільної та господарської юстиції / К. М. Глиняна, О. І. Сафончик, К. І. Спасова ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія» – Одеса : Фенікс, 2020. – 84 с. – (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

ISBN 978-966-928-595-9

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Сімейне право», які розроблені відповідно до навчальної програми для студентів 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» (дисципліна читається у 5 семестрі). Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками по кожній темі, плани практичних занять, питання для самостійної роботи студентів. У посібнику наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять, заліку.

Навчально-методичний посібник розрахований на студентів та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347.61/64

ЗМІСТ

1. ВСТУП	4
2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
3. ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	8
4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	42
5. ТЕСТИ	61
6. ПИТАННЯ НА ЗАЛІК.....	67
7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	71

ВСТУП

У сучасній правовій науці зростає роль не лише цивільного права, а й сімейного права також. У системі вищої юридичної освіти цивільне і сімейне право є фундаментом підготовки кожного висококваліфікованого правознавця. У зв'язку з цим підвищується роль і значення навчально-методичної роботи в сфері правового регулювання сімейних правовідносин як навчальної дисципліни.

Запропоновані методичні матеріали охоплюють процес вивчення питань сімейних правовідносин в структурних підрозділах Національного університету «Одеська юридична академія», в яких цивілістична спеціалізація є основною.

Слід звернути увагу на той факт, що навчально-методична робота в галузі викладання цивільного та сімейного права повинна базуватися на чітких концептуальних принципах, які визначають предмет і систему вивчення. Сімейне право є провідною підгалуззю права в національній правовій системі і визнається у всіх правових системах світу.

Концептуальним джерелом правового регулювання сімейних правовідносин України є Конституція України, яка містить норми прямої дії. Вона має вищу юридичну силу. Тому всі цивільно – правові норми повинні відповідати Конституції України і не можуть їй суперечити.

Основним кодифікованим джерелом регулювання сімейних правовідносин є Сімейний кодекс України, прийнятий 10 січня 2002 і вступив в дію з 1 січня 2004 року, який регулює особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між подружжям, членами сім'ї та іншими родичами. Слід також враховувати положення чинного Цивільного кодексу України, який був прийнятий 16 січня 2003 і вступив в дію з 1 січня 2004 року, і регулює також особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між суб'єктами цивільного права в сучасному суспільстві. Зміст кодексу базується на нових концептуальних засадах, які відповідають світовим тенденціям еволюції приватного права, національної та міжнародної практики.

Основним завданням вивчення курсу є систематизоване засвоєння і закріплення у студентів теоретичних знань про принципи, категорії і положення науки сімейного права, навчання студентів правильному орієнтуванню в сімейному законодавстві, вмінню правильно і обгрунтовано застосовувати конкретні норми чинного сімейного законодавства.

Прийняття та Сімейного кодексів України супроводжується активними науковими розробками, дослідженнями, сучасним аналізом існуючих сімейних правовідносин. Тому студентам при підготовці до занять слід систематично вивчати матеріали правових періодичних видань, а також різних інтернет ресурсів, які містять діючу законодавчу базу, наукові дослідження та відповідну навчальну літературу з питань сімейних правовідносин.

Запропонований практикум містить методичні поради та рекомендації щодо проведення теоретичних і практичних семінарських занять з питань правового регулювання сімейних правовідносин.

Готуючись до семінарських занять, студентам необхідно уважно ознайомитися з планом заняття і списком нормативно – правових актів та джерел, рекомендованих для вивчення питань теми. Вони повинні засвоїти методичні вказівки, вивчити відповідні питання в конспекті лекцій і навчальній літературі, опрацювати нормативно-правові акти з даної теми, ознайомитися з науковими працями з рекомендованого списку літератури, можливо, підготувати доповідь за тематикою, яка вказується до теми семінарського заняття.

Використовуючи досліджуваний матеріал та нормативно-правові акти, студенти повинні вирішити завдання, виконати завдання і проаналізувати інший практичний матеріал, який пропонується до теми. При вирішенні завдань, слід звернути увагу на той факт, що в тексті завдання сформульовані конкретні питання, які відносяться до досліджуваної теми і певної життєвої ситуації, описаної в умові завдання. Відповідно рішення задачі повинно містити повний і всебічний правовий аналіз запропонованої ситуації з зазначенням всіх необхідних для правильного вирішення нормативно-правових актів, що регулюють запропоновані правовідносини. Відповідь на поставлені в задачі питання повинен бути конкретним (однозначним), повним, теоретично і законодавчо обґрунтованим, з обов'язковим посиланням на конкретні правові норми чинного цивільного та сімейного законодавства. Обов'язково слід використовувати в процесі вирішення завдань відповідні Постанови Пленуму Верховного Суду України (у тих випадках, коли такі Постанови регулюють викладені в задачі правовідносини).

Студенти можуть пропонувати різні варіанти вирішення завдань, аргументуючи свою думку посиланнями на чинне законодавство. При цьому викладач повинен провести аналіз запропонованих варіантів рішення і вказати на правильний варіант рішення. Якщо правильних варіантів вирішення кілька, то викладач повинен вказати на оптимальне рішення задачі виходячи з умов ситуації. Рекомендується проводити на заняттях рішення задачі у форматі дискусії з виступом різних студентів, з приводу вирішення однієї і тієї ж задачі, у разі наявності у них різних рішень та / або різної аргументації рішення.

Крім завдань, практикум містить також тестові завдання, ділові ігри, питання для самопідготовки, що сприяють кращому засвоєнню досліджуваного матеріалу.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право»: формування системи теоретичних знань з питань сімейного права та придбання практичних навичок вирішення конкретних життєвих ситуацій у сфері сімейних відносин.

Завдання:

- вивчення теоретичних положень дисципліни «Сімейне право»;
- аналіз практики застосування сімейного законодавства;
- набуття вмінь та навичок застосування сімейно-правових норм, прийняття законних та обґрунтованих рішень, складання окремих правових та процесуальних документів у сфері шлюбу та сім'ї.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право» студент повинен

знати: основні проблемні питання сімейного права; закономірності розвитку сімейного права; новітні тенденції у правовому регулюванні сімейних відносин; основні напрямки правозастосовчої практики у сфері шлюбу та сім'ї; наукові підходи щодо основних понять та категорій сімейного права;

вміти: тлумачити сімейно-правові норми; давати вірну юридичну кваліфікацію обставинам справи щодо сімейних відносин; визначати форми та способи захисту сімейних прав та інтересів; надавати консультації з проблемних питань сімейного права; складати проекти договорів у сфері шлюбу та сім'ї та інші документи щодо здійснення та захисту сімейних прав та інтересів.

Підсумковою формою контролю є залік.

Структура навчальної дисципліни

Назва тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
Тема 1. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин	8	2	2	4
Тема 2. Етапи розвитку сімейного права України	4	-	-	4
Тема 3. Сімейне законодавство	4	-	-	4
Тема 4. Сімейні правовідносини	4	-	-	4
Тема 5. Суб'єкти сімейних правовідносин	4	-	-	4
Тема 6. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу	4	2	2	-
Тема 7. Фактичні шлюбні відносини.	6	-	-	6
Тема 8. Припинення шлюбу	4	2	2	-
Тема 9. Особисті немайнові правовідносини подружжя	10	2	2	6
Тема 10. Майнові правовідносини подружжя	10	2	2	6
Тема 11. Сімейні відносини за договірним правом	4	-	-	4
Тема 12. Права та обов'язки батьків і дітей	4	2	2	-
Тема 13. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.	6	-	-	6
Тема 14. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.	6	-	-	6
Тема 15. Аліментні зобов'язання членів сім'ї	4	2	2	-
Тема 16. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми	2	-	2	-
Тема 17. Застосування Сімейного кодексу України до іноземців та осіб без громадянства. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні.	6	-	-	6
Всього	90	14	16	60

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При визначенні місця сімейного законодавства у системі права необхідно насамперед враховувати особливості традиції приватного права в Україні, які полягають у співіснуванні і одночасному впливі в Україні Західної і Східної традицій приватного права. Це зумовило особливість українського цивільного права, яке полягає в тому, що інститути речового і зобов'язального права мають основою принципові положення римського права (як правило, в німецькій інтерпретації), в той час як сімейне і частково спадкове право тяжіють до Східної традиції. Ця особливість повинна бути врахована і у процесі правотворчості, і при тлумаченні та застосуванні норм цивільного права. Поки що цей чинник враховується недостатньо. У результаті, наприклад, через дискусії стосовно місця сімейного права у системі українського права, співвідношення ЦК і СК створюються додаткові перешкоди комплексному оновленню цивільного законодавства.

Для правознавства багатьох країн, що належали до так званої «соціалістичної» системи права, характерним було намагання виділити сімейне законодавство в окрему галузь, з прагненням надати останньому в перспективі статусу не складових частин права приватного, а самостійних галузей національного права. В Україні поділ права на приватне і публічне, а також віднесення сімейних відносин до сфери цивільно-правового регулювання досі залишається предметом дискусій.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на питання про місце сімейного права в системі права України належить до числа найбільш дискусійних. Особливої актуальності це питання набрало в умовах проведеної кодифікації цивільного та сімейного законодавства. Радянська правова доктрина вважала, що сімейне право, створюючи єдину і чітку систему, входить в якості складової самостійної галузі в загальну систему права. У сучасній юридичній літературі склалося два основних підходи щодо місця сімейного права в системі права і, відповідно, щодо галузевої приналежності відносин, які виникають між членами сім'ї: 1) сімейне право є підгалуззю цивільного права і, відповідно, сімейні правовідносини є різновидом цивільних; 2) сімейне право є самостійною галуззю права.

Специфіка предмету сімейного права обумовлена, перш за все, специфікою сімейних відносин, які на відміну від цивільних правовідносин, в більшості своїй, мають особистий і тривалий характер, виникають між фізичними особами, пов'язаними між собою певним сімейним статусом.

Метод сучасного сімейного права можна охарактеризувати як диспозитивно-імперативний метод регулювання, оскільки чинне сімейне законодавство України допускає укладення договору між членами сім'ї, якщо це не суперечить вимогам СК України, інших законів та моральним засадам суспільства. У той же час в чинному сімейному законодавстві збережено багато й імперативних засад регулювання сімейних відносин, зокрема, щодо обов'язку батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття і визначення мінімального розміру аліментів, щодо форми шлюбу тощо. Але проблема предмету та методу сімейного права має розглядатися з точки зору сучасного розвитку сімейних відносин в Україні та їх правової регламентації, виходячи із загальних тенденцій розвитку суспільства та права.

Говорячи про принципи сімейного права, слід враховувати загальні засади, тобто ті універсальні принципи, які є основою усього сімейного права України, визначаються у ст. 7 СК. Крім них, існують також додаткові принципи, на яких ґрунтуються норми окремих сімейно-правових інститутів: засади визначення правового становища подружжя, засади відносин батьків і дітей тощо. Слід зазначити, що у ст. 7 СК міститься досить широкий (але не вичерпний) перелік основних засад регулювання сімейних відносин.

Визначаючи поняття сімейних правовідносин, слід враховуючи те, що сімейні відносини, як уже зазначалось, практично поглинаються відносинами цивільними, котрими відповідно до ст. 1 ЦК є особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, сімейні відносини можна визначити як особисті немайнові та майнові відносини, що виникають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, взяття дітей на виховання, встановлення опіки та піклування, і засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Класифікація сімейних правовідносин викликає необхідність визначення поняття «сім'я». Треба одразу сказати, що це питання належить до числа вкрай дискусійних. Це пояснюється тим, що сім'я як соціальне явище має різноманітні прояви свого існування. У зв'язку з цим категорія сім'ї використовується різними науками — соціологією, демографією, психологією тощо. У зв'язку з цим потрібно надати ознаки сім'ї та сімейних правовідносин.

Розглядаючи питання про визначення поняття здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків потрібно враховувати, що реалізація сімейних прав може відбуватися фактичними або юридичними способами. При цьому доцільно визначити особливості здійснення сімейних правовідносин.

Окрему увагу слід приділити сучасним проблемам захисту сімейних прав та інтересів. Особа має право на захист свого сімейного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання. Суб'єктивне сімейне право на захист — це законодавчо забезпечена можливість уповноваженої особи використовувати правоохоронні засоби для відновлення свого порушеного права або його визнання. Існують дві основні форми захисту сімейних прав:

юрисдикційна та не-юрисдикційна (самозахист), які на практичному занятті потрібно розкрити.

Підвищена увага учнів слід звернути на способи, прийоми аналізу і тлумачення норм сімейного законодавства. Доцільним є ілюстрація на семінарських, практичних заняттях даних способів і прийомів на прикладі конкретних життєвих ситуацій, винесених рішень судів і т.д.

Питання до теми:

1. Сімейне право як галузь права. Співвідношення понять приватне, цивільне та сімейне право.
2. Предмет, метод та принципи сімейного права.
3. Відносини що регулюються сімейним правом. Поняття сім'ї в соціологічному та юридичному розумінні.
4. Поняття та види сімейних правовідносин.
5. Основні засади сімейного законодавства. Структура та джерела сімейного права.
6. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
7. Захист сімейних прав.

Тема 2. Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При вивченні теми «Шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу.» необхідно мати на увазі, що основні засади правового регулювання шлюбу в Україні закріплені в ст. 51 Конституції, яка встановлює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Вона зацікавлена у зміцненні та стабільності шлюбу і тому здійснює контроль за його укладенням і припиненням та захищає лише шлюби, укладені в органах РАЦС. При цьому потрібно надати не лише визначення шлюбу, але й визначити його ознаки.

Говорячи про порядок укладення шлюбу, слід докладно дослідити такі питання, як: шлюбний вік, право на шлюб неповнолітніх осіб, визначити умови та перешкоди укладання шлюбу, особливості державної реєстрації шлюбу та її значення, порядок державної реєстрації шлюбу, взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я, час та місце реєстрації шлюбу, а також заручини.

Розглядаючи питання про визначення поняття шлюбу, потрібно також враховувати, що відповідно до ст. 21 СК проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків

подружжя, оскільки сімейне законодавство України визнає лише зареєстрований шлюб як факт, що породжує сімейні права та обов'язки. Водночас СК містить у собі певні розбіжності стосовно регулювання зазначених правовідносин, зокрема, ряд статей (наприклад, ст.ст. 74, 91 СК) закріплюють такі самі майнові права для осіб, що знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, як і для подружжя (право спільної сумісної власності на майно, право на утримання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними).

Слід зазначити, що у популярній літературі досить часто неправильно застосовують термін «цивільний шлюб», під яким розуміють фактичне проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу, проте в СК зазначені відносини називаються фактичними шлюбними стосунками. Крім того, цивільним шлюбом визнається шлюб, укладений з дотриманням певних вимог в органах РАЦС, у зв'язку з чим вживання терміна «цивільний шлюб» для регулювання фактичних шлюбних стосунків не є доцільним.

Говорячи про умови та перешкоди укладення шлюбу, слід враховувати, що під умовами укладення шлюбу слід розуміти обставини, наявність яких необхідна для того, щоб шлюб мав юридичну силу. В теорії сімейного права розрізняють позитивні та негативні умови укладення шлюбу. Наявність позитивних дає можливість укладення шлюбу, що ж стосується негативних (перешкоди), то саме їх відсутність дає таку можливість.

Юридичне оформлення шлюбу відбувається шляхом його державної реєстрації, яка має, як уже вказувалося, конститутивне (правостворююче) значення, бо тільки шлюб, зареєстрований у встановленому порядку, породжує правові наслідки. Державна реєстрація — обов'язковий елемент шлюбу, який встановлений для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства (ч. 1 ст. 27 СК). З моменту реєстрації шлюбу виникають права й обов'язки чоловіка і жінки як подружжя.

Окрему увагу слід приділити сучасним проблемам визнання шлюбу недійсним. У СК передбачені три види недійсного шлюбу: 1) абсолютно недійсний шлюб — визнається недійсним без рішення суду (ст. 39 СК); 2) відносно недійсний — визнання шлюбу недійсним за рішенням суду (ст. 40); 3) можливість визнання шлюбу недійсним за рішенням суду (ст. 41). У зв'язку з чим слід обов'язковою надати характеристику кожного з видів.

При вивченні даної теми проблеми слід звернути увагу, що від визнання шлюбу недійсним слід відрізняти визнання шлюбу неукладеним. Якщо для визнання шлюбу недійсним суттєвим є відсутність фактичного складу позитивних умов його укладення або наявність хоча б однієї з негативних умов, то для визнання шлюбу неукладеним суттєвим є порушення самої процедури реєстрації шлюбу, а саме реєстрація його у відсутності нареченої (або) нареченого (ст. 48 СК). Тому треба чітко усвідомити різницю між цими поняттями, і правові наслідки цих положень з посиланням на СК України.

Питання до теми:

1. Визначення шлюбу за сімейним правом України. Порядок укладання шлюбу.
2. Умови та перешкоди укладання шлюбу.
3. Державна реєстрація шлюбу та її значення. Порядок державної реєстрації шлюбу.
4. Підстави та порядок визнання шлюбу недійсним. Правові наслідки недійсності шлюбу.
5. Підстави та порядок визнання шлюбу неукладеним. Наслідки визнання шлюбу неукладеним.

Задача 1. Богданов та Окунева подали заяву на реєстрацію шлюбу, яка мала бути проведена 20 квітня. Однак 10 квітня Богданов потрапив в автомобільну катастрофу. У зв'язку з цим за заявою Окуневої реєстрація шлюбу була перенесена на 12 квітня. Коли працівник органу РАЦСу прибув до лікарні Богданов не розмовляв, на запитання не реагував. За наполяганням Окуневої, яка була вагітною, шлюб було зареєстровано.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 2. 19-річна Юліанова та 16-річний Андрійв подали до суду заяву про надання їм права на шлюб у зв'язку з вагітністю Юліанової. Батьки Андрійва як його піклувальники надіслали суду свої заперечення щодо цього.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 3. Натова та Попов зареєстрували шлюб. Через два роки, навчаючись у ВУЗі в іншому місті, Попов познайомився з Онишко і теж зареєстрував з нею шлюб. Ще через рік Натова народила дитину. Оскільки Попов матеріально не допомагав, вона звернулась до суду з позовом про стягнення аліментів на утримання дитини.

Натомість Онишко звернулась із заявою до РАЦСу за місцем свого проживання про анулювання актового запису про шлюб Попова та Натової, зазначивши, що вони фактично припинили шлюбні відносини і їх шлюб уже три роки є недійсним. Проаналізуйте ситуацію.

Задача 4. Соловій та Романів зареєстрували шлюб. Через деякий час Соловій дізнався, що дружина має двох дітей від попереднього шлюбу. Соловій звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним за підставою відсутності його вільної згоди на укладення шлюбу з Романів.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 5. Таврій зареєстрував шлюб зі Солодченко. Через рік він звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним за підставою його фіктивності. Свої позовні вимоги він мотивував тим, що Солодченко уклала

шлюб з корисливих мотивів. Зокрема, вона не бажає працювати і вимагає від Таврія її повного утримання. Народження дитини Солодченко теж не бажає.

Вирішіть спір.

Задача 6. Зареєструвавши шлюб, через деякий час Костюк з'ясувала, що до реєстрації шлюбу її чоловік спільно проживав з іншою жінкою, має з нею спільних малолітніх дітей. Вона звернулась до органу РАЦСу із заявою про анулювання актового запису про її шлюб з Костюком.

Які дії має вчинити орган РАЦСу ?

Тема 3. Припинення шлюбу.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на те, щов теорії сімейного права під припиненням шлюбу розуміється зумовлене настанням певних юридичних фактів припинення на майбутнє правовідносин, що виникли між подружжям з юридично оформленого шлюбу. Припинення шлюбу відрізняється від визнання його недійсним тим, що воно спрямоване на майбутнє, тоді як визнання шлюбу недійсним має зворотну силу і припиняє правові наслідки шлюбу з моменту його укладення. Згідно зі ст. 104 СК шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим чи внаслідок розірвання шлюбу. Це вичерпний перелік підстав припинення останнього.

Говорячи про припинення шлюбу, доцільно визначити його відмінність від визнання шлюбу недійсним.

За життя подружжя шлюб може бути припинений внаслідок волевиявлення одного чи обох із подружжя (опікуна недієздатних чоловіка, дружини) шляхом його розірвання (розлучення). Терміни «розірвання шлюбу» та «розлучення» розглядаються у теорії сімейного права і вживаються у правозастосовній практиці органів РАЦС та судів як синоніми.

Згідно з чинним законодавством шлюб може бути розірвано за постановою органу РАЦС або за рішенням суду. Можливість припинення шлюбу на підставі волевиявлення одного чи обох з подружжя є виявом принципу вільності укладення шлюбу, його розірвання та рівності подружжя. Оскільки укладення шлюбу здійснюється на вільних та добровільних засадах, ніхто не може бути примушений до збереження подружніх відносин, якщо втрачена їх основа. Тому правом пред'явлення позову про розірвання шлюбу СК наділяє обох з подружжя. Водночас потрібно визнати обставини, за яких шлюб не може бути розірваний жодним з подружжя.

Розглядаючи питання порядку припинення шлюбу, потрібно докладно визначити особливості кожного з них – як адміністративного, так і судового.

Особливу увагу потрібно звернути на правові наслідки припинення шлюбу та їх класифікацію, яка надається в літературі. Правові наслідки розірвання шлюбу виявляються у припиненні особистих і майнових прав колишнього подружжя. Причому одні права припиняються відразу після розлучення, а інші можуть бути збережені або за бажанням одного з подружжя (наприклад, право на вибір прізвища), або в силу прямого припису закону. Так, відповідно до ч. 2 ст. 76 СК непрацездатна особа, яка потребує матеріальної допомоги, зберігає право на одержання утримання від колишнього чоловіка, колишньої дружини, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розлучення.

З розірванням шлюбу припиняється дія законного режиму майна подружжя, тобто режиму спільної сумісної власності, щоправда, за умови поділу майна, набутого дружиною і чоловіком за час шлюбу. Якщо ж такого поділу не було, то і після розлучення майно продовжує залишатися спільним з відповідним правовим режимом, оскільки воно було набуто за час шлюбу. До вимог розлученого подружжя про поділ спільного майна застосовується позовна давність тривалістю у 3 роки. З розірванням шлюбу перестає діяти передбачена СК презумпція згоди одного з подружжя на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном другим з подружжя. Для цього потрібна чітко висловлена згода другого власника майна, тобто розлученого чоловіка або розлученої дружини.

Після розірвання шлюбу припиняються і права, передбачені іншими галузями права, зокрема право на одержання одним із колишнього подружжя спадщини після смерті другого з них, право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника тощо. Однак розірвання шлюбу, яке припиняє правовідносини між подружжям, не призводить до припинення правовідносин між батьками і дітьми.

Окрему увагу слід приділити питанням встановлення режиму окремого проживання подружжя. У СК вперше у сімейному законодавстві України використовується поняття «режим окремого проживання подружжя». Відповідно до ч. 1 ст. 119 СК цей режим встановлюється для подружжя судом у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно.

Частина 2 ст. 120 СК закріплює такі найважливіші правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя: 1) майно, набуто в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутим у шлюбі; 2) дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

В сучасних умовах вважається, що режим окремого проживання подружжя слід вважати альтернативою розлучення. При цьому важливе значення має той факт, що встановлення режиму окремого проживання подружжя можливе і за наявності неповнолітніх дітей.

Питання до теми:

1. Визначення та підстави припинення шлюбу.

2. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або у разі оголошення його померлим у встановленому законом порядку.
3. Розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей.
4. Розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя.
5. Розірвання шлюбу за рішенням суду.
6. Правові наслідки припинення шлюбу.
7. Режим окремого проживання подружжя. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Завдання 1. Складіть таблицю порівнянь щодо підстав, порядку встановлення і підстав та порядку розірвання шлюбу, правових наслідків встановлення сепарації та розірвання шлюбу, а також підстав, порядку та наслідків припинення сепарації і поновлення розірваного шлюбу.

Завдання 2. Складіть таблицю порівнянь щодо підстав, порядку та правових наслідків недійсності та розірвання шлюбу.

Задача 1. Ноткін пред'явив позов до Красицької про розірвання шлюбу, в якому вказував, що шлюб вони уклали 15 травня 2004 року, а в червні того ж року вони припинили шлюбні відносини через ненормальні відносини з відповідачкою і втручання в сімейне життя її матері.

Посилаючись на неможливість продовження шлюбних відносин, позивач просив шлюб розірвати.

Красицька пред'явила зустрічний позов про визнання шлюбу недійсним, обґрунтовуючи його тим, що у Ноткіна не було наміру створювати з нею сім'ю, бо вже в червні 2004 року він припинив з нею шлюбні відносини, задовольнившись пропискою у неприватизованій квартирі у м. Києві та вселенням у квартиру.

Вирішіть спір.

Задача 2. 15.07.2004 року районним судом було постановлено рішення про розірвання шлюбу між Короленко та Москвіною. В органах РАЦСу Короленко та Москвіна розірвання шлюбу не реєстрували. 15.09.2004 року Короленко помер.

Чи буде М. спадкувати після нього як його дружина?

Яке юридичне значення має рішення суду про розірвання шлюбу і реєстрація розірвання шлюбу в органах РАЦСу ?

Тема 4. Особисті немайнові правовідносини подружжя.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на те, що Особисті немайнові правовідносини за участю подружжя — це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, що перебувають у шлюбі.

В основі особистих немайнових правовідносин подружжя є правовий статус кожного з подружжя. Під правовим статусом подружжя розуміється забезпечена законом можливість набуття і реалізації особистих і майнових прав подружжя з метою зміцнення сім'ї, виховання дітей і досягнення особистого щастя.

Слід враховувати, що з усього розмаїття відносин, що виникають у сім'ї між подружжям, підлягають правовому регулюванню тільки ті, які на думку законодавця є найбільш важливими як для кожного із подружжя, членів його сім'ї, так і для суспільства в цілому.

Говорячи про особисті немайнові правовідносини подружжя, слід враховувати, що загальними засадами регулювання особистих немайнових відносин подружжя згідно зі ст. 7 С К є те, що вони здійснюються з урахуванням права на таємницю особистого життя подружжя, права кожного з них на особисту свободу та неприпустимість свавільного втручання будь-кого у їх сімейне життя, відсутності привілеїв чи обмежень кожного із подружжя за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Тобто в основу регулювання особистих немайнових відносин покладено принцип рівності при набутті та здійсненні особистих немайнових прав та обов'язків жінки та чоловіка у шлюбі та сім'ї.

Необхідно також звернути увагу на те, що широке коло особистих немайнових відносин подружжя знаходиться поза межами права. В силу своєї делікатності та інтимності вони не піддаються зовнішньому впливу, а відтак — і правовому регулюванню. Відносини любові, поваги, довіри неможливо врегулювати нормами права. Норми права можуть лише сприяти розвиткові відносин, що регулюються нормами моралі.

Характерним для особистих немайнових прав подружжя є те, що вони не мають економічного змісту. Іншими словами, вони не можуть бути точно оцінені в грошовому еквіваленті. Ці права належать кожному з подружжя незалежно від його особистого майнового стану.

Особисті немайнові права пов'язані з особою і є невід'ємними від неї. Їх неможливо продати, подарувати, передати будь-яким іншим чином. Водночас особисті немайнові права подружжя мають певні особливості порівняно з особистими немайновими правами, що становлять предмет цивільно-правового регулювання, які обов'язково потрібно розкрити.

Окрему увагу слід приділити видам особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. При цьому аналізуючи перелічені в главі 6 СК права та

обов'язки подружжя, можна дійти висновку, що законодавець при їх визначенні враховує як загальні цивільно-правові положення щодо визначення особистих немайнових прав людини незалежно від шлюбу, так і закріплює порядок виникнення, здійснення та припинення таких прав та обов'язків у осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це можна пояснити тим, що кожному громадянину від народження або за законом належить певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно. Укладення шлюбу суттєво не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному з подружжя як людині і громадянину.

До таких прав належать особисті немайнові права, передбачені книгою 2 ЦК: право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості та інші особисті права. Деякі з цих прав з моменту реєстрації шлюбу одночасно є суб'єктивними сімейними правами кожного з подружжя. Такими правами є право на невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32 Конституції, ст. 270 ЦК), право на сім'ю (ст. 4 СК, ст. 291 ЦК).

Слід зазначити, що ряд норм, які регулюють немайнові відносини подружжя, є нормами-деклараціями, бо права, передбачені цими нормами, не можуть бути здійснені в примусовому порядку, застосування санкцій за порушення цих норм неможливе. Так, наприклад, спір подружжя про розподіл обов'язків в сім'ї чи про життя сім'ї, тобто з питань, що стосуються їх особистих відносин, за винятком питань виховання дітей та майнових питань, не може вирішуватися в примусовому порядку.

Питання до теми:

1. Поняття особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Класифікація особистих немайнових прав подружжя.
2. Право на материнство. Право на батьківство.
3. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток.
4. Право подружжя на вибір та зміну прізвища. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
5. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Право дружини та чоловіка на особисту свободу.

Задача 1

Петрови перебували у зареєстрованому шлюбі протягом п'яти років. Через два роки подружнього життя Петрова повідомила чоловікові, що вона вагітна. Однак замість того, щоб радіти дитині, він почав вимагати, щоб дружина зробила аборт. На питання, чому він не радий дитині, тільки відповідав «ще не час», «це завадить кар'єрі». Дізнавшись про намір залишити

дитину, чоловік почав погрожувати дружині. Тоді Петрова подала до суду позов про розірвання шлюбу.

Чи підлягає позов задоволенню? Які підстави припинення шлюбу? Що повинен пояснити адвокат Петровій?

Задача 2

Громадянка Лисенко М.К. звернулася до суду з позовом про розірваний шлюб. Вона зазначила, що через рік після народження другої дочки чоловік перестав дбати та матеріально забезпечувати сім'ю, не займається вихованням „дітей, не допомагає по домашньому господарству, вдома постійно влаштовує скандали. На судовому засіданні Лисенко К. К. заявив, що він кохає дружину і виправить свою поведінку. 7-річна та 15-річна дочки були проти розлучення батьків. Старша донька навіть погрожувала самогубством у разі розлучення.

Як має діяти суд? Чи є зазначені обставини підставою для розірвання шлюбу?

Задача 3

Після двох років перебування у фактичних шлюбних відносинах Коломієць Р.О. та Пилипова І.М. подали до органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу. Після одруження чоловік отримав підвищення по службі. Звичайно, дружина не була проти цього, єдине, що її не влаштовувало — це періодичні відрядження. Спочатку було важко, коли чоловіка постійно ‘ не було вдома, але з часом Пилипова звикла. Одного разу до Пилипової мри їхала її подруга Онопрієва Г.І. Дізнавшись про стосунки подружжя, вони порадила, що краще буде їм встановити режим окремого проживання. Оскільки Пилиповій нічого не було відомо про цей режим, вона звернулася до юридичної консультації.

Яку консультацію має надати адвокат Пилиповій? Які підстави ти правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя? Які переваги та недоліки має цей режим, порівняно зі шлюбом?

Задача 4

12 травня 1998 року було укладено шлюб між Чайковою А.Г. та Голованям А. Ф. Головань — геолог, тому у вересні 2002 року його було направлено у службове відрядження на Кавказ. З того часу протягом року про нього не було ніяких відомостей. Коли його бачили співробітники востаннє, геолого-розвідувальна партія, до якої він належав, займалась пошуком нафти у гірському районі поблизу району військових дій. З метою отримання допомоги на утримання неповнолітньої дитини та відшкодування шкоди, оскільки він зник під час перебування у службовому відрядженні, Голованя А.Ф. було визнано безвісно відсутнім.

Але 20 січня 2004 року він з'явився і повернувся у сім'ю. Як мають діяти Чайкова та Головань, щоб поновити шлюб? Що слід обов'язково враховувати при вирішенні цього питання?

Задача 5

Шлюб, укладений між Ворошиловою З.В. та Коноваловим С.М. було розірвано за спільною заявою подружжя. Однак після розлучення вони продовжували жити разом. Попри те, що Коновалов проживає з нею, Ворошилова почала жити з іншим чоловіком. Проте сімейне життя з іншим чоловіком не вдалося і після систематичних сварок вони розійшлися. Тоді Ворошилова сказала своєму колишньому чоловікові, що бажає почати все спочатку, і він погодився. Коли вони подали до суду заяву про поновлення шлюбу, суддя їм відмовив, мотивуючи тим, що колишня дружина перебувала у повторному шлюбі.

Кваліфікуйте дії суду. Чи можна вважати перебування у фактичних шлюбних відносинах шлюбом?

Задача 6

Подружжя Гончаренків перебували у зареєстрованому шлюбі протягом трьох років. У зв'язку з вчиненням злочину чоловіка було засуджено до позбавлення волі на сім років.

Спочатку жінка систематично навідувала Гончаренка, однак надалі зустрічі ставали рідшими. Вона вважала його перебування занадто довгим, а тому за її заявою шлюб було розірвано.

Коли чоловік вийшов з в'язниці, він повернувся до своїх батьків. Йому стало відомо, що колишня дружина повторно не одружена і у фактичних шлюбних відносинах ні з ким не перебуває. Тому Гончаренко вирішив її провідати. Зустрівшись знову, вони згадали, як їм було добре разом. З того часу вони почали проживати разом без реєстрації шлюбу, що обох влаштовувало.

Однак сусідка подружжя, якій подобався Гончаренко, дізнавшись про це, подала до суду позов про визнання розірвання шлюбу фіктивним.

Чи підлягає позов задоволенню? Хто має право пред'являти позов про визнання шлюбу фіктивним?

Задача 7

Палієва М.Є. та Гавриленко О.Л. перебували у шлюбі 3 роки, від якого мали дитину. Однак сімейне життя не склалося. Чоловік почав зловживати спиртними напоями, приводив додому сторонніх осіб. Оскільки подальше подружнє життя вважалося неможливим, вони подали до органу РАЦС спільну заяву про розірвання шлюбу, однак їм було відмовлено.

Що стало причиною відмови органу РАЦС? Чи є зазначені обставини достатньою підставою для розірвання шлюбу? Яким чином розривається шлюб за заявою подружжя, яке має дітей?

Задача 8

Лесовцова І. В. звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу. Позивачка зазначила, що вже через рік перебування у шлюбі чоловік перестав про неї турбуватися, не водить її у театри та кіно, пізно повертається додому,

врешті-решт, не кохає її. На питання чому він припинив це робити, відповідає «ніколи, дуже зайнятий». Однак суд їй відмовив, мотивуючи це тим, що причини для розірвання шлюбу є невагомими.

Чи правомірно вчинив суддя? Які підстави для розірвання шлюбу? У яких випадках суд не може відмовити в розірванні шлюбу?

Тема 5. Майнові правовідносини подружжя

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При вивченні теми «Майнові правовідносини подружжя» необхідно мати на увазі, що майнові відносини подружжя – це такі відносини, що виникають між чоловіком та жінкою з приводу майна та мають економічний зміст.

Традиційно виділяють чотири види майнових відносин подружжя: 1) відносини подружжя з приводу належного їм майна. Як правило, ці відносини виражаються у праві власності кожного з подружжя або їх обох на якусь річ.; 2) аліментні правовідносини подружжя; 3) житлові правовідносини подружжя; 4) спадкові правовідносини подружжя.

Як свідчить практика, кожний із подружжя вже на момент укладення шлюбу має власне майно, що належить кожному з них на праві приватної власності. Кількість, якість і вартість такого майна також може змінюватися протягом шлюбу, сімейного життя, як правило, за наявності підстав, передбачених чинним законодавством. Так, ст. 57 СК містить перелік майна, що може належати кожному з подружжя окремо на праві приватної власності. У зв'язку з чим потрібно визначити, яке саме майно до нього належить.

Відповідно до ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба, служба в армії тощо) самостійного заробітку (доходу). Таким чином, СК закріплює традиційний підхід до майнових відносин подружжя: все, що було нажите разом — є спільним. Такий режим спільної власності називають законним, оскільки він діє у силу закону в усіх випадках, якщо не встановлений договірний режим, за яким належність майна кожному з подружжя визначається укладеним ними договором.

Говорячи про майнові правовідносини подружжя, доцільно визначити особливості правового регулювання майнових правовідносин чоловіка та жінки, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах (ст. 74 СК України).

Слід враховувати, що терміном «правовий режим майна подружжя» охоплюється комплекс правових засобів, які регулюють відносини, що складаються з приводу майна подружжя, визначають характер та обсяг їх прав і обов'язків щодо цього майна. Вони включають перш за все засади правового регулювання відносин щодо спільного і роздільного майна, а також здійснення прав та їх захист у разі порушення.

СК запровадив положення, за якими шлюбний договір може укладатися як до укладення шлюбу, так і під час шлюбу. Шлюбним договором регулюються лише майнові відносини. Подружжя може домовитися про непоширення на майно, набуте під час шлюбу, режиму спільної сумісної власності і вважати його спільною частковою або особистою приватною власністю кожного з них. Таким чином, договірний режим спільної власності подружжя може передбачати встановлення спільної часткової або особистої приватної власності на майно, набуте під час шлюбу.

Договірний режим базується на договорі подружжя між собою, але при цьому він обов'язково включає і нормативний елемент, без якого в принципі неможливим було б його існування. Особливістю договірного режиму майна подружжя являється те, що правові норми, які входять до його складу мають загальнодозвільний характер і виступають в якості базової посилки, на підставі якої вже власно подружжям безпосередньо формується зміст цього режиму, визначаються їх майнові права та обов'язки. В зв'язку з цим договір, як засіб регулювання майнових відносин подружжя, в структурі договірного режиму набуває вирішальне значення, визначаючи його обсяг та основний зміст.

Основна мета договірного режиму заключається у встановленні таких правил поведінки в майновій сфері, які б носили відмінний характер від тих, що встановлені в законі.

Основу договірного режиму подружнього майна складають наступні види договорів: 1) шлюбний контракт; 2) договір про поділ спільного майна подружжя; 3) договір про встановлення часток в спільному майні подружжя; 4) договір про передачу роздільного майна одного з подружжя в спільну часткову власність подружжя; 5) договір про передачу роздільного майна одного з подружжя в спільну сумісну власність; 6) договір про передачу роздільного майна обох з подружжя в спільну часткову власність; 7) договір про передачу роздільного майна обох з подружжя в спільну сумісну власність. Думається, що даний перелік не є вичерпним, а передбачає лише основні найбільш поширені види договорів стосовно подружнього майна.

Найпоширенішим і найзмістовнішим видом подружніх договорів являється шлюбний контракт, який визначається, як угода, що укладається між особами, що подали заяву в державний орган РАЦС про реєстрацію шлюбу, або між подружжям з питань майнових відносин. Шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини між подружжям, та між ними та дітьми,

Окрему увагу слід приділити таким питанням, як: порядок укладення шлюбного договору, форма шлюбного договору, зміст шлюбного договору,

строк дії шлюбного договору, зміні умов шлюбного договору, відмова від шлюбного договору та його розірвання, а також визнання шлюбного договору недійсним.

Питання до теми:

1. Поняття, види, співвідношення з немайновими.
2. Режим спільного майна подружжя.
3. Режим роздільного майна подружжя
4. Договірний режим подружнього майна.
5. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
6. Шлюбний договір. Порядок укладення шлюбного договору. Форма шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним.

Задача 1. Михальченко Олексій 25 квітня 2012 року звернувся до районного суду з позовом до Михальченка Олени про поділ спільного сумісного майна подружжя, в якому просив в порядку поділу майна визнати за позивачем право власності на квартиру; визнати за позивачем право власності та виділити в натурі земельну ділянку площею 0,0825 га, що розташована в СТ «Тиша»; визнати за Михальченко Оленою право власності та виділити в натурі транспортний засіб «Тойота-Прадо», зареєстрований 27 листопада 2008 року на ім'я Михальченко Олексія.

13 червня 2012 року відповідач Михальченко Олена подала до районного суду зустрічну позову заяву про поділ спільного сумісного майна подружжя, в якій просила стягнути з Михальченка Олексія на її користь компенсацію вартості частки коштів в розмірі 50% від розміру внесків позивача до статутного фонду приватного підприємства «Оніка»; компенсацію 1/2 частини грошових коштів, які знаходились на депозитних рахунках позивача; земельну ділянку площею 0.0825 га передати їй у власність; транспортний засіб «Тойота-Прадо», передати в особисту власність Михальченка Олексія; 1/2 частини квартири, яка зареєстрована на ім'я позивача передати в її особисту власність.

Рішенням районного суду визнано за Михальченко Олексієм та Михальченко Оленою право власності на 1/2 частину квартири за кожним. Визнано за Михальченко Олексієм право власності і виділено в натурі земельну ділянку, площею 0,0825 га, що розташована у садовому товаристві «Тиша». Визнано за Михальченко Оленою право власності на автомобіль «Тойота-Прадо». В іншій частині позову Михальченко Олені відмовлено.

Не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції Михальченко Олена подала апеляційну скаргу, в якій просить скасувати рішення районного суду та ухвалити нове, яким задовольнити зустрічний позов Михальченко Олени.

Задача 2. У грудні 2012 року Омельченко Надія звернулася до суду з позовом, посилаючись на те, що з 23 серпня 1996 року вона перебувала з

відповідачем у зареєстрованому шлюбі, від якого мають малолітнього сина – Івана, 2003 року народження. Рішенням районного суду від 21 грудня 2007 року шлюб між ними розірвано. У 2005 році, у період шлюбу, відповідно до ст. 121 Земельного кодексу України їм безоплатно з державної власності була передана земельна ділянка площею 0, 10 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель. Правовстановлюючі документи на вказану земельну ділянку оформлені на ім'я відповідача – Омельченка Миколу та знаходяться в нього. На цій земельній ділянці ними було розпочато будівництво жилого будинку, у будівництві якого вона брала участь своїми коштами. Вважаючи, що земельна ділянка набута подружжям у період шлюбу та на ній розпочато будівництво жилого будинку, тому вона є спільним сумісним майном подружжя. Також у період шлюбу вони придбали автомобіль «Toyota Corolla», свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу на який видано на ім'я Омельченка Миколи. Позивачка просила визнати за нею право власності на 1/2 частку вказаних земельної ділянки й автомобіля та стягнути з відповідача на її користь грошову компенсацію вартості 1/2 частки автомобіля.

Рішенням районного суду позов задоволено частково. Стягнуто з Омельченка Миколи на користь Омельченко Надії 19 851 грн. грошової компенсації вартості 1/2 частки автомобіля «Toyota Corolla». Визнано за Омельченко Миколою право власності на автомобіль «Toyota Corolla». У задоволенні решти вимог відмовлено.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов Омельченко Надії задоволено в повному обсязі. Визнано за нею право власності на 1/2 частку земельної ділянки площею 0, 10 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель. Стягнуто з відповідача на користь Омельченко Надії 19 851 грн. грошової компенсації вартості 1/2 частки автомобіля «Toyota Corolla».

Омельченко Микола звернувся до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з касаційною скаргою.

Чи є підстави для задоволення касаційної скарги? Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача 3. Андріїв у 2004 році звернувся з позовом до Андрієвої про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, автомобіля ВАЗ-21063. Андріїва вважала, що ця машина не повинна включатися до складу спільного майна подружжя як подарована їй особисто, оскільки була виділена їй на роботі як передовику виробництва у 1992 році за пільговою ціною, що складала на той час одну четверту її реальної вартості.

Андріїв у суді пояснив, що кошти на оплату пільгової вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Андріїва запропонувала виплатити чоловікові половину сплаченої у 1992 році суми. Водійські права були лише у Андріїва.

Яке рішення має винести суд ?

Задача 4. У 1996 році Мітров А.К., який перебував з 1975 року у шлюбі з Харечко Х., був прийнятий до садівничого кооперативу „Зоря». На ділянці ним були зведені будинок, мансарда, господарські будівлі, облаштовані паркан, місце для автомобіля, посаджені фруктові дерева.

У червні 1999 року Мітров А.К. звернувся до правління кооперативу з проханням переоформити ділянку на сина від першого шлюбу Мітрова Б.А., але ця заява не була розглянута.

У грудні 1999 року Мітров А.К. склав заповіт, в якому своєму синові Мітрову Б.А. заповів дану земельну ділянку і все майно, яке знаходилось на ній. У квітні 2000 року Мітров А.К. знову звернувся до правління кооперативу із заявою про переоформлення ділянки на сина. Рішенням правління кооперативу з 01.01.2000 року ділянка була переоформлена на Мітрова Б.А.

10.01.2004 року Мітров А.К. помер. 15.04.2004 року до оформлення спадкових прав Харечко Х. Звернулась за порадою до адвоката.

Проаналізуйте ситуацію. Чи порушені права Харечко Х.? Чи має юридичне значення той факт, що вона знала чи не знала про рішення правління кооперативу від 01.06.2000 р. ?

Задача 5. Петrenchко звернувся з позовом до своєї дружини про розірвання шлюбу і поділ майна, набутого в шлюбі, зокрема, акцій, зареєстрованих на ім'я дружини. На компенсацію Петrenchко не погоджувався, оскільки на його думку їх вартість значно зросла з 1993 року, коли вони були набуті. Дружина заперечувала проти поділу акцій і пояснила в суді, що інші акціонери теж проти прийняття її чоловіка як акціонера до товариства. Зваживши на пояснення дружини та за відсутності іншої оцінки акцій, суд присудив Петrenchкові відшкодування половини вартості акцій за ціною їх набуття у 1993 році.

Чи обґрунтованим є рішення суду ?

Задача 6. Подружжя Карпових розірвало шлюб у 1993 році, однак, продовжувало проживати спільно, вести спільне господарство, у 1994 році у них народилася донька. У 2001 році Карпова звернулась до суду з позовом до Карпова про поділ квартири, набутої в 1992 році, а також земельної ділянки, придбаної теж з чоловіком у 2000 році.

Суд відмовив в задоволенні вимоги про поділ майна, мотивуючи тим, що з моменту винесення рішення суду про розірвання шлюбу минуло більше трьох років. Чи обґрунтоване рішення суду ?

Вирішіть спір.

Задача 7. Максимів пред'явив позов до Драч про визнання права на 1/2 частину суми грошового вкладу. Позивач зазначив, що близько 35 років він перебував у фактичному шлюбі з сестрою відповідачки, вів з нею спільне господарство і на її рахунок в ощадкасі вносилися як її пенсія, так і її одержувана зарплата. Оскільки після її смерті свідоцтво про право на спадщину

одержала відповідачка, позивач просив визнати за ним право на половину вкладу.

Задача 8. Костів та Липова уклали шлюб у 1995 році. У 1999 році за спільно зароблені кошти вони купили квартиру. З кінця 2000 року до кінця 2001 року Костів не проживав з своєю дружиною, не вів з нею господарства і на словах просив розлучитися.

На початку січня 2001 року Костів повернувся до Липової. У 2000 році Липова придбала меблевий гарнітур, а Костів – квартиру, куди й переїхало подружжя після примирення і перевезли з іншими речами гарнітур.

Квартиру, куплену ними в 1999 році, вони у січні 2004 року продали, і за кошти був зроблений вклад у банку на ім'я Костіва. У лютому Костів зняв гроші з вкладу (без відома дружини) і купив квартиру, зазначивши у договорі єдиним покупцем свою матір. Ще через півмісяця подружжя посварилося, і Костів звернувся з позовом про розірвання шлюбу і поділ майна.

Дайте юридичну оцінку ситуації.

Задача 9. Назаров звернувся з позовом до Назарової про покладення частини відшкодування боргу за договором позики. У судовому засіданні було встановлено, Назаров перебуваючи у шлюбі з Назаровою, у 1999 році позичив у Білоноса 90 000 гривень строком на 3 роки. Цього ж року між Назаровою та Філімоновим було укладено договір про відступлення права вимоги на отримання квартири, яке належало Філімонову на підставі договору про дольову участь у будівництві житла, укладеному із асоціацією „Світбуд». За цим договором Назарова передала Філімонову 90 000 гривень. Через деякий час подружжя Назарових вирішило розлучитись. Назарова без відома чоловіка розірвала договір цесії і отримала назад від Філімонова 90 000 гривень.

Суд відмовив в задоволенні вимоги Назарова, мотивуючи своє рішення тим, що хоч на момент укладення договорів сторони й перебували в шлюбі, але могли кожен окремо укласти договори, розірвати їх, ці договори не мають правового режиму спільно набутого майна, тому вимоги Назарова про покладення на Назарову відшкодування частини позики Білоносу є незаконними.

Проаналізуйте законність винесеного рішення.

Задача 10. Нотова звернулась до Степанова з позовом про розірвання шлюбу і поділ спільного майна. До такого майна, на думку Нотової, зокрема, належали:

1. меблевий гарнітур;
2. вклад у банк у сумі 9 тис. грн. (5 тис.грн. Степанов вклав до укладення шлюбу, а далі поповнював вклад після одруження);
3. цегляний житловий будинок, побудований за час шлюбу на основі вдвічі меншого за площею, який належав Степанову до укладення шлюбу;
4. зарплати чоловіка за останні півроку, яку Степанов ще не отримав як і всі інші працівники підприємства, де він працював.

Нотова також вважала, що її особистою власністю є таке майно:

1. телевізор, куплений нею під час шлюбу за позичені у матері кошти.

Проти купівлі телевізора чоловік категорично заперечував, але надалі ним часто користувався.

2. норкова шуба, зі слів Нотової, подарована їй чоловіком на другий день після весілля.

3. дача, яку вона успадкувала після смерті матері.

Нотова з 5 років подружнього життя 4 роки не працювала, перебуваючи на утриманні чоловіка, 2 з них займалася доглядом за дитиною, а останній рік працювала, отримуючи зарплату втричі більшу, ніж чоловік.

Натомість Степанов усі 5 років працював. За період шлюбу нічого не успадкував.

Як суд має поділити назване майно ?

Задача 11. За заявою Федоріва йому було виділено земельну ділянку для спорудження будинку. На наступний рік він зареєстрував шлюб з Власенко. Будівництво велось 10 років. В 2004 році будинок був прийнятий до експлуатації. Власником будинку було записано лише Федоріва.

В 2004 р. за договором купівлі-продажу було придбано автомобіль, власником якого також було зареєстровано лише Федоріва. Прокоментуйте ці ситуації.

Задача 12. На весіллі Софія та Костянтин одержали як подарунки 40 000 гривень. За ці гроші була придбана на ім'я дружини квартира.

Через рік відносини між подружжям змінилися, у зв'язку з чим чоловік зажадав розподілу майна на рівні частини.

Батько Софії стверджував, що 2000 дол. США він подарував особисто дочці, а не їм обом, тому частка дочки має бути більшою.

Вирішіть спір.

Тема 6. Права та обов'язки батьків і дітей

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При розгляді даної теми слід враховувати, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. При цьому розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Важливість даного положення обумовлюється насамперед тим, що батько і мати є законними представниками дитини (ст. 242 ЦК), а тому усі права дитини здійснюються опосередковано через батьків, або за їх участю. І тому,

рівність прав та обов'язків батьків дозволяє у повній мірі, гармонійно врахувати інтереси дитини та задовольнити усі її потреби. Адже саме батьки мають можливість укласти правочини від імені та в інтересах дитини, захищати її права, вирішувати допустимість укладення певних правочинів самою дитиною в залежності від об'єму її дієздатності тощо. Загалом же батьківські права та обов'язки стосовно дитини виникають із моменту народження дитини і, за загальним правилом, продовжуються до досягнення нею повноліття, а за окремих умов, передбачених Главою 16 СК, ще довше.

В свою чергу, діти у яких є спільні батьки (або один з них) мають повне право вимагати від них належно виконувати свої батьківські обов'язки, самі повинні виконувати свої обов'язки по відношенню до батьків, успадковують майно своїх батьків нарівні з іншими дітьми народженими у шлюбі чи поза ним тощо.

При розгляді даної теми потрібно визначити порядок та особливості встановлення походження дитини як від матері, так і від батька; презумпції батьківства чоловіка матері дитини; визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка; визначення батьківства чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини; визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини; визнання батьківства та материнства в судовому порядку. Зв'язок, який виникає між батьками та дітьми, включає майнові та немайнові взаємні права та обов'язки. Будується він на кровному походженні дітей від своїх батьків. Але для виникнення відповідних прав та обов'язків необхідна наявність юридичного складу, який включає не лише кровну спорідненість, але й посвідчення цього юридичного факту державним органом. Проте, це не означає, що батьками дитини не можуть бути записані інші особи, які набули батьківських прав та обов'язків, не перебуваючи в кровній спорідненості з дитиною.

Говорячи про судовий порядок визнання батьківства та материнства, слід враховувати, що за рішенням суду батьківство може бути визнано за умови відсутності зареєстрованого шлюбу між батьками дитини і відсутності заяви чоловіка до органу РАЦС про запис його батьком. В такому випадку мати звертається з позовом до особи, яку вважає батьком, і кожна із сторін може порушувати клопотання про призначення судово-генетичної експертизи.

Окремо слід зупинитися на питаннях оспорування батьківства та материнства. Особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126, 127 СК України має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. Батьківство спростовується судом у разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та дитиною. Оспорування батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. При цьому доцільно визначити випадки, коли оспорити батьківство або материнство не є можливим.

В межах цієї теми необхідно приділити увагу питанням здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків, а також забезпечення права дитини з ілюстрацією конкретних прикладів.

Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків має ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Відмова батьків від дитини є неправомірною, суперечить моральним засадам суспільства. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом. Так, стаття 164 СК України встановлює підстави, за наявності яких мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав.

Окремого дослідження вимають питання майнових правовідносин батьків та дітей. Майнові правовідносини, які можуть виникати між батьками і дітьми поділяють на дві групи: відносини батьків і дітей з приводу майна, що перебуває у сфері володіння сім'ї; аліментні зобов'язання батьків та дітей. При цьому потрібно окремо розглянути питання: права батьків і дітей на майно; роздільність майна батьків і дітей; право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання; право спільної сумісної власності батьків і дітей; права батьків та дітей щодо користування майном; управління майном дитини, а також використання доходу від майна дитини.

Питання до теми:

1. Підстави виникнення прав та обов'язків між батьками та дітьми.
2. Встановлення походження дитини. Визначення походження дитини від матері. Визначення походження дитини від батька.
3. Визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка.
4. Визначення батьківства чоловіка, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини. Добровільне визнання батьківства за сумісною заявою батька та матері дитини в орган РАЦС.
5. Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.
6. Визнання батьківства та материнства в судовому порядку.
7. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язки батьків та дітей.
8. Права батьків по захисту дитини. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків.
9. Поняття, підстави, порядок, правові наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.
10. Права батьків і дітей на майно. Роздільність майна батьків і дітей.
11. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання.
12. Право спільної сумісної власності батьків і дітей. Права батьків та дітей щодо користування майном.

13. Управління майном дитини. Використання доходу від майна дитини.

Задача 1. У липні 2008 року К. звернувся до суду з позовом до М. про оспорювання батьківства та виключення запису його як батька з актового запису про народження дитини. Позивач зазначав, що з 17 січня 1997 році до 19 лютого 2004 року він перебував з відповідачкою у зареєстрованому шлюбі. 16 липня 1999 р. відповідачка народила доньку А., в актовому запису про народження та свідоцтві про народження якої він зазначений як батько. У 2004 році від відповідачки йому стало відомо, що фактично батьком дитини є не він.

З огляду на викладене К. просив суд ухвалити рішення, яким виключити його батьківство по відношенню до А. та зобов'язати відділ реєстрації актів цивільного стану виключити запис про нього як батька з актового запису про народження дитини.

Рішенням районного суду позов задоволено. Рішенням Апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову. Апеляційний суд виходив з того, що спірні правовідносини регулюються Кодексом про шлюб та сім'ю України, а оскільки позивач пропустив річний строк позовної давності, передбачений ст. 56 цього закону, для оспорювання свого батьківства, то відсутні правові підстави для задоволення його позову.

Визначте особливості дії сімейного законодавства у часі. Чи законним є рішення апеляційного суду? Чи може бути у цьому випадку застосована позовна давність до спірних правовідносин.

Задача 2. А. звернулася до суду із позовом до Л., К. та В. про відібрання малолітньої дитини та відшкодування моральної шкоди. Позивачка зазначала, що перебувала у шлюбі з В., від шлюбу з яким має двох дітей: сина Ф., 2002 року народження, та дочку Р., 2004 року народження. Фактично шлюбні відносини між А. та відповідачем В. припинилися в серпні 2007 року та із цього часу вона із дітьми проживала окремо від В.

Згідно з рішенням К-го районного суду Полтавської області від 30 жовтня 2007 року шлюб між А. та В. розірвано, дітей залишено проживати з А. Після припинення шлюбно-сімейних відносин стосунки між нею та відповідачами Л. і К., які є дідом та бабою дітей, батьками її колишнього чоловіка В., значно погіршилися, спілкування відповідачів із дітьми негативно впливало на останніх.

На початку листопада 2012 року, на час шкільних канікул та тривалого карантину А. дозволила сину Ф. пожити в діда та баби, відповідачів Л. і К., у належному їм будинку, але після завершення карантину дитину позивачці не повернули. До часу звернення до суду Ф. продовжує мешкати у відповідачів, які доставляють його до школи та забирають із неї автомобілем. На неодноразові прохання А. повернути їй сина, висловлені по телефону, відповідачі не реагують, продовжують утримувати дитину в себе. З урахуванням викладеного А. просила суд відібрати малолітнього Ф., 2002 року

народження, від відповідачів Л. та К. за місцем його фактичного перебування та передати його матері, а також стягнути із відповідачів у солідарному порядку на її користь у рахунок відшкодування моральної шкоди 50 тис. грн.

В. звернувся до суду із зустрічним позовом, в якому просив суд усунути перешкоди щодо його участі у спілкуванні та вихованні малолітнього сина Ф., стягнути з А. на його користь моральну шкоду в сумі 100 тис. грн, визначити місце проживання малолітнього сина за місцем його проживання. В. зазначав, що протягом 2008–2012 років А. чинила йому перешкоди у спілкуванні із сином. Із цього приводу він звернувся до органу опіки та піклування, рішенням якого було встановлено часи для спілкування із сином, однак А. продовжувала перешкоджати йому в цьому. Відповідачка за зустрічним позовом не здатна в повному обсязі та належним чином виконувати покладені на неї обов'язки щодо виховання та розвитку сина Ф., оскільки значну частину свого часу приділяє дозвіллю, часто відсутня за місцем свого проживання, залишає дітей на своїх батьків. У жовтні 2012 року син Ф. прийшов до В. та його батьків Л. і К. та висловив бажання мешкати з ними, а не з матір'ю. В. також указував, що у нього є можливість утримувати сина, оскільки він має стабільний прибуток, а на період його відряджень про дитину піклуються його батьки Л. і К.

Рішенням суду позов А. задоволено частково. Ухвалено відібрати малолітнього Ф., 2002 року народження, від Л., К. та В. за місцем його фактичного перебування й передати матері – А. У задоволенні вимог А. про відшкодування моральної шкоди відмовлено. У задоволенні зустрічного позову В. відмовлено.

Чи законне рішення постановив суд? У яких випадках учасники сімейних відносин мають право на відшкодування моральної шкоди?

Задача 3. 01.02.2003 року суд виніс рішення про розірвання шлюбу між Лорейко та Дробовою. У той же день Лорейко виїхав за кордон працювати за трудовим договором. 02.02.2004 року він повернувся і отримав судову повістку у справі про позбавлення батьківських прав і стягнення аліментів на користь сина Антона. У судовому засіданні 01.03.2004 року Лорейко дізнався, що Дробова народила 27.12.2003 року хлопчика Антона, батьком якого записано Лорейко. Розгляд справи було відкладено до 15.03.2004 року, але 05.03.2004 року Лорейко загинув.

Дробова звернулася із позовом до суду про стягнення аліментів з батьків Лорейка на користь її сина Антона. Батьки Лорейко заперечували проти позову і проти визнання Антона спадкоємцем свого сина і звернулись до юриста за порадою.

Прокоментуйте ситуацію відповідно до положень Сімейного кодексу України.

Задача 4. Л. звернулась до К. з позовом про стягнення аліментів на сина М., оскільки К., хоча й не перебував у шлюбі з Л. та за спільною з нею заявою записаний батьком М., а коштів на утримання не дає.

К. пред'явив зустрічний позов про оспорювання батьківства і зазначив, що на момент подання спільної заяви з Л. про добровільне визнання батьківства він не вважав себе батьком М., але зробив це на прохання Л. за грошову винагороду.

Л. в суді стверджувала, що К. дійсно є батьком її сина і визнав батьківство добровільно.

За висновком біологічної експертизи батьківство К. не заперечувалось.

Суд задовольнив позов про оспорювання батьківства, керуючись тим, що Л. не змогла в суді підтвердити батьківства К.

Проаналізуйте правильність застосування судом норм матеріального права.

Задача 5. З 29.10.2000 року по 28.12.2003 року тривав шлюб між Галковою та Літуновим. 13.05.2001 року Галкова народила сина Микиту, батьком якого був записаний Літунов.

У січні 2003 року з листа Галкової до подруги Літунов довідався, що не є батьком дитини. 16.01.2004 року Літунов звернувся досуду з позовом про оспорювання запису про батьківство. За ухвалою суду була призначена генетична експертиза, однак, Галкова чинила перешкоди і експертиза не була проведена. Натомість Галкова заперечувала проти позову і вважала, що її чоловік пропустив строк позовної давності для оспорювання запису про батьківство.

Вирішіть спір.

Задача 6. До органу реєстрації актів цивільного стану звернулась із проханням зареєструвати народження сина Григорова. Працівники органу РАЦСу пояснили їй, що батьком дитини буде зареєстровано її колишнього чоловіка, оскільки дитина народилася через 6 місяців після набрання законної сили рішенням суду про розірвання шлюбу. Григорова категорично заперечувала, стверджувала, що батьком дитини є інший чоловік, який того ж дня звернувся до органу РАЦСу із заявою про добровільне визнання батьківства. Колишній чоловік Григорової теж написав заяву про те, що не вважає себе батьком цієї дитини. Працівник органу РАЦСу відмовився прийняти заяви від обох чоловіків і пояснив, що може зареєструвати батьком дитини лише колишнього чоловіка Григорової.

Григорова звернулась за порадою до адвоката, вважаючи, що її права та права її дитини порушені.

Прокоментуйте ситуацію.

Задача 7. Матейко звернулась до суду з позовом про виключення запису про батька дитини і про встановлення факту батьківства іншої особи, посилаючись на те, що батьком її доньки Каті є не її чоловік, а Порізний, з яким вона вже кілька років підтримувала фактичні шлюбні відносини, перебуваючи також в шлюбі з Матейко. Порізний помер і тепер Матейко хоче встановити

факт батьківства Порізного для призначення доньці пенсії у зв'язку із втратою годувальника.

Вирішіть спір.

Задача 8. Максиму та його батькам на праві спільної сумісної власності належала квартира. У 2002 році, коли хлопцеві виповнилось 12 років, квартира була відчужена. Від імені Максима договір підписала його мати зі згоди органу опіки та піклування. У 2003 році за отримані кошти батьки хлопця придбали іншу квартиру, однак, сина в договорі як нового співвласника не вказали, однак, зареєстрували його місце проживання за новою адресою.

У 2004 році відділ освіти за місцем розташування нової квартири звернувся до суду з позовом до батьків Максима про визнання частково недійсним договору купівлі-продажу як такого, що порушує права дитини.

Вирішіть спір і з'ясуйте правові наслідки.

Тема 7. Аліментні зобов'язання членів сім'ї

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

При розгляді теми «Аліментні зобов'язання членів сім'ї» необхідно дати поняття аліментів та аліментних правовідносин, а також визначити особливості аліментних зобов'язань. При цьому рекомендується окремо розглянути аліментні зобов'язання подружжя, аліментні зобов'язання батьків та дітей, обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання, обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.

Встановлений ст. 75 СК обов'язок подружжя з взаємного утримання є не лише моральним, а й правовим. Він базується на розумінні шлюбу як об'єднання осіб, що створює для них особисті і майнові права та обов'язки.

Норми сімейного права виходять з того, що з укладенням шлюбу між подружжям встановлюється правовий зв'язок, який продовжує існувати і після розірвання шлюбу. Одним з елементів цього зв'язку є збереження права на утримання, яке виникло під час шлюбу. Загальними умовами виникнення зобов'язання з утримання колишнього подружжя є непрацездатність одного з подружжя, його потреба в отриманні матеріальної допомоги та можливість іншого з подружжя надавати таку допомогу. Такий обов'язок з утримання може виникнути і після розірвання шлюбу за умови, що непрацездатність настала протягом одного року з дня розірвання шлюбу. При цьому потрібно визначити не лише порядок стягнення аліментів, але й підстави припинення права на одержання аліментів або обмеження його строком.

Слід зазначити, що утримання неповнолітньої дитини є обов'язком її батьків, які повинні забезпечити дитину всіма необхідними благами, принаймні для мінімального задоволення життєво важливих потреб та потреб виховання. Такий обов'язок для обох батьків є рівним, не залежить від їх віку, дієздатності та майнового стану, за винятком єдиного випадку, спеціально передбаченого законом. Такий випадок трапляється, коли дохід самої дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків та повністю забезпечує її потреби. Обов'язок утримувати дитину виникає у батьків з часу народження дитини і триває до досягнення дитиною повноліття. Припиняється обов'язок з утримання у разі смерті батьків чи дитини, причому законом на спадкоємців не може бути покладено обов'язок утримувати дитину померлого навіть за рахунок успадкованого майна. Такий обов'язок може бути встановлений лише спадкодавцем у заповіті.

Говорячи про аліментні зобов'язання батьків та дітей, необхідно окремо зупинитися на питаннях: способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини, звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину, договір між батьками про сплату аліментів на дитину, час, з якого присуджуються аліменти на дитину.

Крім того, кожен з батьків, незалежно від того, чи стягнуті з нього аліменти, зобов'язаний брати участь у додаткових витратах на дитину, які викликані особливими обставинами.

При дослідженні питань щодо обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання, слід враховувати, що підставами для виникнення обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина є непрацездатність дітей та наявність обставин, що зумовлюють потребу їх у матеріальній допомозі, а також здатність батьків таку допомогу надавати. Таким чином, для покладення на батьків обов'язку щодо утримання своїх повнолітніх дітей необхідно встановити сукупність зазначених умов.

Крім того, на повнолітніх дітей покладається обов'язок утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Такий обов'язок виходить з принципів моральності та обумовлений фактом походження дитини від батьків. Виконання його не залежить від майнового стану повнолітніх дітей, проте останній може бути врахований при визначенні розміру аліментів.

Питання до теми:

1. Поняття аліментів та аліментних правовідносин. Особливості аліментних зобов'язань.
2. Аліментні зобов'язання подружжя. Право подружжя на утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу. Способи надання утримання одному з подружжя. Договір між подружжям про надання утримання. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя.
3. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.

4. Припинення права одного з подружжя на утримання.
5. Аліментні зобов'язання батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину.
6. Способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини.
7. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
8. Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину.
9. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.

Задача 1. Т. звернулась до суду з позовом до Н., в якому просила стягнути з відповідача на її користь аліменти у розмірі 500 грн щомісячно на навчання дочки до досягнення нею 23 років, з моменту досягнення нею повноліття 11 липня 2011 року, додаткові витрати на дітей у розмірі 6244 грн 97 коп.

Судом першої інстанції встановлено, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який було розірвано 10 серпня 2007 року. Від шлюбу у подружжя народилось двоє дітей: дочка Е. та син М. З 1 вересня 2011 року Е. навчається на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Т. Шевченка на денній формі навчання за державним замовленням, на день звернення до суду стипендії не отримує.

Рішенням суду позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки на утримання повнолітньої дочки Е. аліменти в розмірі 200 грн щомісячно, починаючи з 11 липня 2011 року, до досягнення нею 23 років, на період навчання, та фактично понесених додаткових витрат на дітей у розмірі 4128 грн 17 коп., а також судові витрати. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду рішення суду першої інстанції частково змінено, зменшено суму стягнення додаткових витрат на дітей до 936 грн 26 коп. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

У касаційній скарзі Н. просить скасувати ухвалені у справі рішення з підстав неправильного застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права та направити справу на новий розгляд.

Чи підлягає касаційна скарга задоволенню? Чи можуть бути стягнуті додаткові витрати на повнолітню дитину?

Задача 2. У жовтні 2012 року Петрова В.І. звернулася до адвоката за консультацією. Вона зазначила, що її колишній чоловік – Петров К.М. на підставі рішення суду зобов'язаний сплачувати аліменти на утримання дітей у розмірі 500 грн. щомісячно, починаючи з 17 лютого 2005 року. Проте Петров К.М. аліменти на утримання дітей і заборгованість, що утворилася, не сплачує.

Петрова В.І. просить адвоката скласти позовну заяву і стягнути з колишнього чоловіка на її користь неустойку (пеню).

Вона надала адвокату довідку з відділу державної виконавчої служби К-го районного управління юстиції м. Донецька про заборгованість за аліментами, в якій зазначено, що сума заборгованості складається:

Лютий 2009 р. – 500 грн.; Квітень 2011 р. – 500 грн.; Травень 2011 р. – 500 грн.; Липень 2011 р. – 500 грн.; Травень 2012 року – 500 грн.; Червень 2012 р. – 500 грн.; Липень 2012 р. – 500 грн.; Серпень 2012 р. – 500 грн.; Вересень 2012 р. – 500 грн.

Дайте консультацію Петровій В.І. Визначте розмір заборгованості за аліментами та розмір неустойки за прострочення сплати аліментів.

Задача 3. О. звернулася до суду із позовом до М. про позбавлення батьківських прав, призначення опікуна та стягнення аліментів на утримання дитини. В обґрунтування своїх вимог О. посилялася на те, що відповідач М. є її зятем та батьком малолітньої Н., 2004 року народження, яка з листопада 2008 року по теперішній час мешкає разом із позивачкою, а з лютого 2012 року фактично знаходиться під її опікою та на її утриманні. Проживання онуки О. разом із нею пов'язане із тим, що мати дитини (дочка позивачки) – Л., яка померла 2012 року, після припинення в листопаді 2008 року шлюбних відносин із відповідачем вимушена була разом із малолітньою дочкою проживати в О. На теперішній час онука проживає разом із позивачкою в належній їй чотирикімнатній квартирі. О. працює, матеріально забезпечує та утримує дитину.

У свою чергу відповідач ніде не працює, не займається вихованням своєї дитини, не цікавиться станом її здоров'я, не спілкується з дочкою взагалі та не виявляє до неї ніякого інтересу. До позовної заяви було додано висновок органу опіки та піклування про доцільність позбавлення батьківських прав М. та призначення опіки на Н., який було підписано начальником служби у справах дітей Красноармійської міської ради Донецької області. Посилаючись на вказані обставини, О. просила позбавити М. батьківських прав щодо його дитини, Н., призначити її опікуном малолітньої та стягувати щомісячно на користь О. аліменти на утримання дитини.

Рішенням суду позов задоволено. Позбавлено батьківських прав М. щодо його дитини, Н. Призначено опікуном над малолітньою Н. громадянку О. Постановлено стягувати з М. на користь О. на утримання Н. аліменти у розмірі 1/4 частини усіх видів доходів, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Відповідач подав апеляційну скаргу. Чи є підстави для апеляційного оскарження?

Задача 4. Степова та Кириленко зареєстрували шлюб, також уклали шлюбний договір, в якому передбачили, що з моменту розірвання шлюбу

дружина Степова має право на утримання від чоловіка Кириленка в розмірі третини від його заробітку протягом двох років.

У них народилися діти – сини Роман та Максим. Через сім років подружнього життя Степова звернулась до суду із позовною заявою, в якій просила встановити для неї та Кириленка режим окремого проживання, залишити дітей проживати з нею, а з Кириленка стягнути аліменти на себе та на дітей, виселити Кириленка з квартири, придбаної за час шлюбу за спільні кошти, але зареєстрованої на ім'я Степової, заборонити побачення Кириленкові із синами протягом трьох місяців (для уникнення психологічного тиску на них з боку батька).

Заробіток Степової становить 1000 гривень на місяць, а Кириленка – 350 гривень. На утриманні Кириленка перебуває непрацездатна матір.

Вирішіть спір.

Задача 5. Малахова та Нетрів зареєстрували шлюб і уклали шлюбний договір, в якому передбачили, що Нетрів зобов'язується надавати Малаховій як дружині щомісяця утримання в розмірі 100 гривень на її особисті потреби. Через деякий час Нетрів звільнився з роботи і не міг працевлаштуватися протягом трьох місяців. Протягом цього часу він не надавав дружині утримання. Малахова звернулась до суду із позовною заявою про розірвання шлюбу і стягнення заборгованості у розмірі 300 гривень, а також неустойки за прострочку у виконанні цього зобов'язання, а також про стягнення аліментів на її користь на майбутнє, оскільки на час подання позову перебувала у стані вагітності.

Нетрів заперечував проти усіх позовних вимог Малахової і представив суду довідку про те, що згідно з результатами медичного обстеження він не може мати дітей.

Вирішіть спір.

Задача 6. За рішенням суду для подружжя Христенко було встановлено режим окремого проживання. Христенко переїхав проживати до Крилової, яка через рік народила дитину. Христенко визнав своє батьківство.

Через 11 років спільного проживання Христенко та Крилової сталась дорожньо-транспортна пригода. Внаслідок цього Крилова стала інвалідом 1 групи. Христенко переїхав проживати до своїх батьків і матеріально не підтримував Крилову та дитину. Крилова звернулась до нього із позовом про стягнення аліментів на себе та на їх дитину.

Вирішіть спір.

Задача 7. Через півроку після укладення шлюбу Матвіїв звернулась до суду з позовом про розірвання шлюбу із Матвіївим та стягнення аліментів на її користь на підставі пункту 4 статті 76 Сімейного кодексу. Матвіїв звернувся до РАЦСу із заявою про анулювання актового запису про анулювання актового

запису про його шлюб із Матвієвою, оскільки на момент реєстрації шлюбу він уже перебував в зареєстрованому шлюбі з Романовою.

Вирішіть спір.

Задача 8. У 2005 році Байкова, 1955 р.н., звернулась з позовом до колишнього чоловіка Байкова, 1949 р.н., про стягнення аліментів на її утримання. В шлюбі вони прожили більше 25 років. Байкова пояснила, що через хворобу вона змушена часто лікуватися, її доходів на проживання не вистачає, а її колишній чоловік має щомісячну зарплату 1000 гривень. Байков проти позову заперечував і вважав, що байкова має на меті утримувати за ці виплати Рябкова, з яким вона уже три роки проживає у фактичних шлюбних відносинах.

Вирішіть спір.

Задача 9. Пенсіонер Леонов звернувся з позовом до колишньої дружини Леонової про стягнення аліментів, посилаючись на те, що в період шлюбу він став непрацездатним, йому встановлена II група інвалідності. Леонова проти позову заперечувала, пояснивши, що має на утриманні доньку – ученицю ПТУ, малолітню онуку, а її колишній чоловік Леонов в шлюбі повадився негідно, часто зловживаючи спиртними напоями і зчиняючи бійки. Ці пояснення Леонової були підтверджені письмовими заявами свідків. Вирішіть спір.

Тема 8. Форми виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми.

Рекомендована кількість годин – 2 години.

Методичні вказівки.

В Україні чинна низка законодавчих актів, які своїм завданням мають покращення становища та забезпечення реалізації прав дітей-сиріт та дітей, які залишились без батьківського піклування. При розгляді даної теми потрібно окремо зупинитися на питаннях захисту прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів, а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.

Слід враховувати, що усиновлення відноситься до однієї із форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування поряд із встановленням опіки, піклування; передачею до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому однією із основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського

підклування є сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, повинні бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або влаштовані на виховання в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу на повне державне утримання.

СК регламентує умови, порядок і правові наслідки усиновлення, а також підстави і порядок його припинення, що дозволяє забезпечити права та інтереси як дитини, так і осіб, які бажають її усиновити. Усиновлення має наступні правові наслідки: 1) виникнення правових зв'язків між усиновлювачем та усиновленою дитиною, а також між усиновленою дитиною і родичами усиновителя; 2) припинення правового зв'язку усиновленої дитини з її батьками і іншими родичами за дійсним походженням.

Окремо слід зупинитися на питаннях: визначення усиновлення; особа, яка може бути усиновителем та усиновленою; згода дитини на усиновлення та усиновлення дитини без згоди батьків; порядок усиновлення; право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена; нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена; правові наслідки визнання усиновлення недійсним; скасування усиновлення.

У відносинах опіки та піклування дитині створюються умови, найбільш наближені до життя у сім'ї і, тим самим, забезпечується належна турбота та виховання. Опіка та піклування регулюються цивільним, сімейним, адміністративним та цивільним процесуальним законодавством. Відносини опіки та піклування виникають з приводу доповнення відсутнього обсягу дієздатності фізичних осіб, а також виховання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування. У зв'язку з чим рекомендується розглянути наступні питання: визначення та мета опіки та піклування над дітьми; порядок призначення опіки та піклування над дітьми; права та обов'язки піклувальника щодо дитини; припинення опіки, піклування над дитиною та звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.

Окремо слід зупинитися на питаннях патронату та його відмінностях від усиновлення. Патронат над дітьми є однією з форм влаштування на виховання дитини-сироти або дитини, яка залишилася без батьківського піклування. У відносинах патронату орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату.

У зв'язку з чим рекомендується розглянути наступні питання: договір про патронат; згода дитини на проживання у сім'ї патронатного вихователя; плата за виховання дитини; обов'язки патронатного вихователя; припинення договору про патронат.

Питання до теми:

1. Захист прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.
2. Діяльність органів опіки і піклування з виявлення та влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.
3. Визначення усиновлення. Порядок усиновлення.
4. Недійсність усиновлення. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
5. Скасування усиновлення. Правові наслідки скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
6. Визначення та мета опіки та піклування над дітьми. Порядок призначення опіки та піклування над дітьми.
7. Права та обов'язки піклувальника щодо дитини.
8. Припинення опіки, піклування над дитиною. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.
9. Договір про патронат. Обов'язки патронатного вихователя. Припинення договору про патронат.

Задача 1.

У 2001 році Городенко звернулась до відділу освіти з проханням влаштувати її річну доньку до будинку дитини у зв'язку із тяжким матеріальним становищем строком на два роки. Батько дитини помер. Мати час від часу навідувала доньку, але через півроку поїхала працювати за кордон. Коли вона повернулась у 2003 році, їй повідомили, що її доньку усиновили ще наприкінці 2002 року, оскільки адміністрація будинку дитини дала на це згоду. Відділ освіти за місцем знаходження будинку дитини підготував висновок про доцільність усиновлення дитини і можливість бути усиновлювачами подружжя Лаврів. Після усиновлення дитина переїхала на проживання до усиновлювачів в іншу область. Щодо місця проживання дитини на даний час в суді та будинку дитини Городенко не повідомили, пояснивши, що діє таємниця усиновлення.

Городенко звернулась за порадою до адвоката. Проаналізуйте ситуацію.

Задача 2.

Незаміжня 14-річна Сказко народила дитину. Через рік вона зареєструвала шлюб з Поповим, який того ж року усиновив її дитину. Свою згоду на усиновлення доньки Сказко висловила усно в судовому засіданні. Через три роки фактичний батько дитини Настенко звернувся до Попова з позовом про оспорування запису про батьківство, заявивши, що нічого не знав про народження доньки. Дитина про усиновлення не знала і вважала Попова своїм рідним батьком.

Задача 3.

Подружжя Бересів усиновило 3-х місячну дитину, яка знаходилася у медичній установі охорони материнства і дитинства. Суд мотивував своє

рішення тим, що баба і дід дали згоду на усиновлення онучки в судовому засіданні, неповнолітня мати дівчинки Самійленко наразі знаходиться на лікуванні у зв'язку із тимчасовим психічним розладом здоров'я. Головний лікар тієї установи, де лікувалась Самійленко, засвідчив її відмову від дитини. Відділ освіти за місцем знаходження медичної установи охорони материнства і дитинства надав висновок про доцільність усиновлення, але медична установа, де перебувала дитина, проти усиновлення заперечувала.

Проаналізуйте законність та обґрунтованість судового рішення.

Задача 4.

Подружжя Грачів розірвали шлюб, їх 5-річний син Андрій залишився проживати з матір'ю. Батько після розлучення із сином не спілкувався, не навідував, матеріально не підтримував. Через рік Грачова зареєструвала шлюб із Назаровим. Назаров усиновив хлопчика. Ще через два роки Грачова посварилась із Назаровим і, не розірвавши з ним шлюб, повернулась до свого колишнього чоловіка Грачова. Натомість до Назарова звернулась із позовом про стягнення аліментів на утримання сина Андрія. Назаров подав зустрічний позов про визнання усиновлення недійсним, оскільки Грачов не давав згоду на усиновлення дитини.

Суд задовольнив позов Грачової і відмовив Назарову, посилаючись на статтю 219 Сімейного кодексу України.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 5.

У 2000 році Ясінський усиновив 6-річного хлопчика. Через чотири роки Ясінський помер, а його дружина, яка не була усиновлювачем, продовжувала фактично виховувати дитину. Орган опіки та піклування звернувся до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним, оскільки не було письмової згоди дитини на її усиновлення, а згода дружини Ясінського на усиновлення ним дитини не була нотаріально засвідчена.

Вирішіть спір.

Задача 6.

До суду звернувся із заявою адвокат Тараненко від імені Райкова про усиновлення Райковим двох дітей від першого шлюбу його дружини Райкової. До заяви була долучена письмова заява дітей, в якій було вказано: „Ми згодні, щоб Райков Н.Н. був нашим батьком», а також позитивна характеристика з місця праці Райкова, довідка про присвоєння йому ідентифікаційного номеру, довідка про розмір заробітної плати Райкової С.К.

Чи достатніми і належними є подані документи для розгляду справи та прийняття судом рішення про усиновлення дітей ? Чи обов'язковим за таких обставин є висновок органу опіки та піклування про доцільність усиновлення?

Задача 7.

Старцева звернулась до суду зі скаргою на рішення органу опіки та піклування про звільнення її від виконання обов'язків опікуна. У судовому засіданні було встановлено, що Старцева була призначена опікуном свого онука Сергія після смерті його батьків. Психічний розвиток Сергія відстає від вікових норм, він має незадовільні оцінки з більшості предметів. Орган опіки та піклування зробив спробу помістити дитину в дитячий будинок, звідки він утік. Старцева зверталась до органу опіки та піклування з проханням надати їй згоду на відчуження квартири, єдиним власником якої є Сергій. Зі слів Старцевої, вона хотіла придбати будинок в селі через поганий стан здоров'я онука. Від виконання обов'язків опікуна її звільнили, як пояснив представник органу опіки та піклування, за використання статусу опікуна в корисних цілях.

Вирішіть спір.

Задача 8.

Після автокатастрофи у дружини Возного стався стійкий психічний розлад. У подружжя Возних було двоє дітей. За позовом Возного шлюб було розірвано, про місце проживання дітей у рішення суду не йшлося. Возний за кілька місяців зареєстрував інший шлюб і обидвох доньок забрав до себе. Колишня дружина Возного, інвалід I групи, переїхала на проживання до своїх батьків і за кілька місяців одну з доньок забрала. Батько сплачував аліменти на цю дитину і часто приїжджав до неї. Оскільки дитиною фактично опікувалася бабця, то баба звернулася до органу опіки та піклування про призначення її опікуном дитини. Коли батько дізнався про те, що бабця призначена опікуном дитини, звернувся до суду про оскарження такого рішення органу опіки та піклування.

Вирішіть спір.

Задача 9.

Бірюкова звернулась до суду з позовом про звільнення її від виконання обов'язків опікуна. Суд відмовив в прийнятті заяви, пояснивши, що рішення з цього питання приймає орган опіки та піклування.

Чи правомірною є відмова суду ?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Загальні засади правового регулювання сімейних правовідносин

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Методичні вказівки.

При визначенні місця сімейного законодавства у системі права необхідно насамперед враховувати особливості традиції приватного права в Україні, які полягають у співіснуванні і одночасному впливі в Україні Західної і Східної традицій приватного права. Це зумовило особливість українського цивільного права, яке полягає в тому, що інститути речового і зобов'язального права мають основою принципові положення римського права (як правило, в німецькій інтерпретації), в той час як сімейне і частково спадкове право тяжіють до Східної традиції. Ця особливість повинна бути врахована і у процесі правотворчості, і при тлумаченні та застосуванні норм цивільного права. Поки що цей чинник враховується недостатньо. У результаті, наприклад, через дискусії стосовно місця сімейного права у системі українського права, співвідношення ЦК і СК створюються додаткові перешкоди комплексному оновленню цивільного законодавства.

Для правознавства багатьох країн, що належали до так званої «соціалістичної» системи права, характерним було намагання виділити сімейне законодавство в окрему галузь, з прагненням надати останньому в перспективі статусу не складових частин права приватного, а самостійних галузей національного права. В Україні поділ права на приватне і публічне, а також віднесення сімейних відносин до сфери цивільно-правового регулювання досі залишається предметом дискусій.

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на питання про місце сімейного права в системі права України належить до числа найбільш дискусійних. Особливої актуальності це питання набрало в умовах проведеної кодифікації цивільного та сімейного законодавства. Радянська правова доктрина вважала, що сімейне право, створюючи єдину і чітку систему, входить в якості складової самостійної галузі в загальну систему права. У сучасній юридичній літературі склалося два основних підходи щодо місця сімейного права в системі права і, відповідно, щодо галузевої приналежності відносин, які виникають між членами сім'ї: 1) сімейне право є підгалуззю цивільного права і, відповідно, сімейні правовідносини є різновидом цивільних; 2) сімейне право є самостійною галуззю права.

Слід враховувати, що відповідно до ч. 9 ст. 7 СК України сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Отже, одним із принципів новітнього сімейного права є регулювання сімейних відносин відповідно до моральних засад суспільства. Згідно зі ст. 1 Закону України від

20.11.2003 р. № 1296-IV «Про захист суспільної моралі» суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість.

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 3 СК України сім’ю складають особи, які спільно проживають, пов’язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки. Подружжя вважається сім’єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв’язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім’ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Стаття 16 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, передбачає, що чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім’ю.

Відповідно до ст. 12 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. чоловіки та жінки, котрі досягли шлюбного віку, мають право вступати у шлюб і створювати сім’ю відповідно до національних законів, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 291 ЦК України передбачає, що фізична особа незалежно від віку та стану здоров’я має право на сім’ю. Фізична особа не може бути проти її волі розлучена з сім’єю, крім випадків, встановлених законом. Фізична особа має право на підтримання зв’язків з членами своєї сім’ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває. Ніхто не має права втручатися у сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України. Стаття 4 Сімейного кодексу України проголошує, що особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім’ї. У випадках, передбачених частиною другою статті 23 СК України, сім’ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку. Сім’ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку. Кожна особа має право на проживання в сім’ї. Особа може бути примусово ізольована від сім’ї лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя. Отже, за сімейним законодавством України зміст права особи на сім’ю складають три правомочності: право на створення сім’ї; право на проживання в сім’ї; право на повагу до свого сімейного життя.

Говорячи про поняття «члена сім’ї» потрібно враховувати, що у правозастосовній практиці постійно виникає питання щодо тлумачення поняття «член сім’ї», особливо після закріплення в ч. 3 ст. 3 СК України положення, що права члена сім’ї має одинока особа. Слід зазначити, що універсального поняття «член сім’ї» не існує в чинному законодавстві. Щодо конкретних правовідносин може застосовуватися те поняття «член сім’ї», яке визначено у спеціальній правовій нормі, що регулює відповідні відносини.

Окремо слід зупинитися на проблемних питаннях застосування сімейно-правових норм. У правозастосовчій практиці виникають проблемні питання застосування сімейно-правових норм, пов’язані з дією сімейного законодавства

у часі. Зважаючи на те, що регулювання окремих відносин протягом розвитку сімейного законодавства змінювалося, а спірні питання виникають у будь-який час, тобто коли вже діють інші норми сімейного права. При цьому доцільно наводити приклади такого застосування.

Питання до теми:

1. Проблема визначення місця сімейного права в системі права.
2. Сімейне право та норми моралі. Сім'я як об'єкт правової охорони.
3. Поняття «члена сім'ї» у законодавстві.
4. Підстави створення сім'ї.
5. Проживання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, як підстава створення сім'ї (фактичні шлюбні відносини).
6. Право особи на сім'ю.
7. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм. Дія сімейного законодавства у часі.

Завдання 1.

1. З'ясуйте ступінь та лінію споріднення
 - 1) між батьком та сином;
 - 2) між двоюрідною тіткою та племінником;
 - 3) між троюрідним братом та сестрою;
 - 4) між прадідом та правнуком.

Завдання 2. Назвіть особливості реалізації неповнолітніми батьками своїх батьківських обов'язків, посилаючись на норми Сімейного кодексу України.

Завдання 3. Порівняйте терміни «сім'я», «родина», «шлюб», «свояцтво».

Завдання 4. Випишіть приклади актів сімейного законодавства і розташуйте їх за юридичною силою.

Завдання 5. Розкрийте моральні засади суспільства, яким не повинні суперечити підстави створення сім'ї.

Тема 2. Етапи розвитку сімейного права України.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Питання до теми:

1. Становлення та розвиток сімейного законодавства України (з 1917 по 1925 роки). Перші декрети Радянської влади з питань сім'ї та шлюбу, перший сімейний кодекс РСФСР, їх значення. Перші декрети про шлюб та сім'ю в Україні. Перший сімейний кодекс України 1919 року.
2. Розвиток сімейного законодавства з кінця 20-х до 70-х років 20-століття. Сімейний кодекс України 1926 року. Закон від 27 червня 1936 року. Указ від 8 липня 1944 року.
3. Реформування сімейного законодавства з 70-х років до сьогодення. Основи законодавства СРСР і союзних республік про шлюб та сім'ю. Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР. Основні напрямки кодифікації сімейного законодавства на початку 90-х років.
4. Розроблення та прийняття Сімейного кодексу України. Загальна характеристика Сімейного кодексу України 2002 року.

Завдання.

1. Складіть схему сімейного права України. Вкажіть основні принципи сімейного права.
2. Зробіть доповідь на тему:
 - «Історія розвитку сімейного права XV – XVIII сторіччя»;
 - «Історія розвитку сімейного права у XIX сторіччі в Україні»;
 - «Кодифікації сімейного законодавства у XX сторіччі в Україні»;
 - «Вплив іноземного шлюбно-сімейного законодавства (Німеччина, Франція) на сучасне шлюбно-сімейне законодавство України».
 - «Новели у сімейному законодавстві».

Тема 3. Сімейне законодавство.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми:

1. Основні засади сімейного законодавства.
2. Структура та джерела сімейного права. Сімейне законодавство.
3. Підстави застосування к сімейним відносинам цивільного законодавства та норм міжнародного права.
4. Умови застосування сімейного та цивільного законодавства по аналогії.

Завдання 2. Визначте нормативно-правові акти, які підлягають застосуванню до спірних правовідносин:

А) Між подружжям Смирновими було розірвано шлюб за рішенням суду від 10 серпня 2002 року. Жоден з подружжя не зареєстрував розірвання шлюбу

в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Чи є шлюб між подружжям Смирновими припиненим?

Б) Петрова Лілія, не перебуваючи у шлюбі, 22 січня 2002 року народила сина – Сергія. У 2013 році вона вирішила звернутися до суду з позовом до Корнієнка Володимира про визнання батьківства щодо сина Сергія. Як необхідно сформулювати позовні вимоги Петрової?

В) Протягом шлюбу (1999-2012 роки) подружжя Калініни набули наступне майно: у 1999 році був придбаний житловий будинок за договором купівлі-продажу; у 2002 році був придбаний золотий годинник для дружини; у травні 2012 року Калінін разом зі своїми батьками приймав участь у приватизації квартири, яка була передана їм у спільну часткову власність; у 20012 році був придбаний швейцарський годинник для чоловіка. Яке майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності?

Тема 4. Сімейні правовідносини

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Методичні вказівки.

Визначаючи поняття сімейних правовідносин, слід враховуючи те, що сімейні відносини, практично поглинаються відносинами цивільними, котрими відповідно до ст. 1 ЦК є особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, сімейні відносини можна визначити як особисті немайнові та майнові відносини, що виникають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, взяття дітей на виховання, встановлення опіки та піклування, і засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Класифікація сімейних правовідносин викликає необхідність визначення поняття «сім'я». Треба одразу сказати, що це питання належить до числа вкрай дискусійних. Це пояснюється тим, що сім'я як соціальне явище має різноманітні прояви свого існування. У зв'язку з цим категорія сім'ї використовується різними науками — соціологією, демографією, психологією тощо. У зв'язку з цим потрібно надати ознаки сім'ї та сімейних правовідносин. Розглядаючи питання про визначення поняття здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків потрібно враховувати, що реалізація сімейних прав може відбуватися фактичними або юридичними способами. При цьому доцільно визначити особливості здійснення сімейних правовідносин.

Окрему увагу слід приділити сучасним проблемам захисту сімейних прав та інтересів. Особа має право на захист свого сімейного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання. Суб'єктивне сімейне право на захист — це законодавчо забезпечена можливість уповноваженої особи використовувати правоохоронні засоби для відновлення свого порушеного права

або його визнання. Існують дві основні форми захисту сімейних прав: юрисдикційна та не-юрисдикційна (самозахист), які на практичному занятті потрібно розкрити.

Підвищена увага учнів слід звернути на способи, прийоми аналізу і тлумачення норм сімейного законодавства. Доцільним є ілюстрація на семінарських, практичних заняттях даних способів і прийомів на прикладі конкретних життєвих ситуацій, винесених рішень судів і т.д.

Питання до теми:

1. Поняття сімейних правовідносин.
2. Врегулювання сімейних правовідносин законодавством України.
3. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність.
2. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
3. Представництво інтересів члена сім'ї. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.
4. Договірні засади регулювання сімейних відносин.

Задача 1.

Кузьменко Володимир, у 11 років залишився сиротою. Його взяв до себе дядько – Василеський (брат матері), у якого була власна дочка – Олена. Дітей виховували разом. Коли діти вирости, вони покохали один одного і вирішили одружитися. Батьки Олени категорично заперечили проти цього шлюбу. Молодим також відмовили в районному відділі РАЦС, оскільки вважали перепорою те, що вони є близькими родичами, та заперечення батьків.

Чи правильні дії працівників РАЦС? Чи можна оскаржити відмову в реєстрації шлюбу?

Задача 2.

Шостак П. з 1994 року був одружений з Шостак О. У 1997 році вони фактично припинили шлюбні стосунки, але шлюб не розірвали. У 1998 році Шостак П. зареєстрував шлюб з Немченко. Коли Немченко довідалась, що Шостак П. одружений з Шостак О., вона подала позов про розірвання шлюбу. Одночасно вона просила стягнути аліменти на сина Петра, який народився 15 березня 1999 року. Крім того, вона просила стягнути аліменти на себе, оскільки вона інвалід II групи і отримує пенсію у розмірі 78 грн. Шостак П. є приватним підприємцем і його середньомісячний прибуток складає 670 грн.

Заяву про розлучення подала й Шостак О., оскільки вона знаходилась у фактичних шлюбних стосунках з Задорожним С. і була від нього вагітна.

Який порядок розгляду справ? Чи буде задоволено позов Немченко про стягнення аліментів?

Задача 3.

В 1970 році Гаврилови стали подружжям. В січні 1999 року Гаврилов Є.

звернувся до суду з позовом про розлучення з Гавриловою О. Позивач посилався на те, що Гаврилова О. його ніколи не любила, не приділяла йому належної уваги. Це стало особливо помітно після одруження дочки, оскільки до зятя Гаврилова ставиться набагато краще, ніж до нього, Гаврилова Є.

Гаврилова О. зазначила, що її чоловік завжди ревнував її, хоча для цього не було ніяких підстав.

Чи може бути задоволено позов Гаврилюка? В якому порядку розглядається справа про розлучення, коли обидва з подружжя згодні розлучитися, а їхній дочці 16 років і вона одружена? Чи буде змінено порядок розлучення, якщо дружина заперечує проти розлучення, а дочці 17 років і вона неодружена?

Завдання.

1. Зробіть порівняльний аналіз поняття «шлюб» та поняття «родина» з урахуванням норм права.

Тема 5. Суб'єкти сімейних правовідносин.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми:

1. Поняття «сім'ї».
2. Дошлюбні та позашлюбні відносини.
3. Подружжя.
4. Батьки і дитина.
5. Інші учасники сімейних правовідносин.

Завдання.

1. Складіть схему умов вступу до шлюбу та зазначте, які існують перешкоди для укладання шлюбу.
2. Зробіть таблицю, в якій вкажіть випадки розірвання шлюбу в органах РАЦС та випадки розірвання шлюбу в суді.
3. Складіть схему визнання шлюбу недійсним. Вкажіть, які правові наслідки тягне за собою визнання шлюбу недійсним.
4. Складіть проект договору про заручини.
5. Складіть проект позовної заяви про розірвання договору дарування.
6. Складіть проект заяви особи про надання їй права на шлюб.
7. Складіть проект заповіту подружжя.

Задача 1. До селищної Ради звернувся Петров з проханням не реєструвати шлюб його сина з Красновою. Петров вважає, що його син діє поспішно, незважаючи на те, що наречена старша за нього на чотири роки і що вони знайомі дуже короткий час.

Яке рішення повинен прийняти голова селищної Ради?

Задача 2.

Смірнов та Носова подали до РАЦС заяву прореєстрацію шлюбу. Через кілька днів до РАЦС прийшла Агаєва з проханням не реєструвати шлюб Смірнова, оскільки вона і Смірнов проживають вже два роки разом, усі сусіди та знайомі вважають їх подружжям, хоча шлюб між ними не зареєстрований.

Чи є підстави для відмови в реєстрації шлюбу між Смірновим і Носовою?

Чи зміниться рішення, якщо у Смірнова та Агаєвою є спільна дитина?

Задача 3.

Прижнюк звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати недійсним запис про реєстрацію шлюбу його померлого брата Володимира з відповідачкою Кірсановою Оленою. У позовній заяві позивач зазначив, що його брат був важко хворий і помер через 15 днів після реєстрації шлюбу. На його думку, відповідачка, реєструючи шлюб з братом Володимиром, не мала мети створення сім'ї, а хотіла отримати спадщину після смерті чоловіка.

Як слід вирішити справу?

Задача 4.

Жаркова перебувала у шлюбі, але вже декілька років проживала окремо від чоловіка й не знала, де він знаходиться. Згодом вона вирішила взяти шлюб з Перовим. Для цього вона звернулася до суду з заявою про визнання її чоловіка безвісно відсутнім. Після вступу такого рішення суду у законну силу, Жаркова зареєструвала розірвання шлюбу в РАЦС та вступила в новий шлюб. Через два роки повернувся її перший чоловік та поставив питання про визнання шлюбу з Перовим недійсним.

Як вирішити суперечку?

Задача 5.

Семенова звернулася до суду з позовом про визнання її шлюбу з Сорокіним недійсним. Вона пояснила, що відповідач в минулому році вступив з нею в шлюб з метою отримати міську прописку, а сама вона погодилася на реєстрацію шлюбу, що не хотіла виходити заміж за Грибанова, на шлюбі з яким наполягали її батьки. Сорокін проти позову заперечував і пояснив, що він вступив у шлюб з Семеновою, бажаючи створити сім'ю і виділяти свою частку житлової площі не збирається, підозри Семенової вважає необґрунтованими й припускає, що вони підказані її матір'ю, з якою у Сорокіна склалися погані відносини.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Тема 6. Охорона і захист сімейних прав та інтересів.

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми:

1. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» сімейних прав та інтересів.
2. Способи захисту та охорони сімейних прав та інтересів.
3. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів.
4. Самозахист сімейних прав.
5. Відшкодування моральної шкоди за сімейним законодавством України.
6. Строки позовної давності та інші строки у сімейному праві.
7. Сімейно-правова відповідальність. Санкції у сімейному праві.
8. Органи опіки та піклування, їх роль у врегулюванні сімейних відносин.
9. Припинення опіки та піклування.
10. Правозахисна функція нотаріату.
11. Прокурор як посадова особа, що охороняє сімейні права.

Завдання.

1. Складіть проект заяви про призначення опікуном над дитиною.
2. Складіть проект позовної заяви про повернення дитини від інших осіб.
3. Складіть проект позовної заяви про звільнення опікуна дитини від обов'язків.
4. Складіть проект рішення про надання дозволу на відчуження автомобіля, що належить дитині, яка перебуває під опікою.
5. Складіть проект заяви прокурору про захист прав дитини.
6. Складіть проект позовної заяви про позбавлення батьківських прав усиновлювача.

Тема 7. Особисті немайнові правовідносини подружжя

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми:

1. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.
2. Проблемні питання визначення походження дитини від батьків.

3. Проблеми сурогатного материнства.
4. Оспорювання батьківства.
5. Вирішення спорів, пов'язаних з вихованням та місцем проживання дітей.
6. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.
7. Проблемні питання позбавлення батьківських прав та відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Завдання.

1. Вкажіть, в якому порядку буде встановлено батьківство, якщо:
 - батьки перебувають у шлюбі;
 - батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю, але визнає дитину;
 - батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю і не визнає дитину;
 - батько дитини помер до її народження, у шлюбних відносинах не знаходився;
 - батько дитини у шлюбі з матір'ю не знаходився, дитину визнавав, але мати померла до реєстрації дитини.
2. Визначте відповідні права та обов'язки батьків та дітей.
3. Складіть заяву про позбавлення батьківських прав.
4. Складіть проект шлюбного договору за чинним законодавством.
5. Наведіть права подружжя та відповідні до них обов'язки.
6. Складіть позовну заяву про розірвання шлюбу та поділ та спільного майна.

Задача 1.

Колосови в 1982 року зареєстрували шлюб. В 1991 році Колосова А. подала позов про розірвання шлюбу та розподіл спільного майна. До спільного майна подружжя Колосових належать: речі повсякденного вжитку на загальну суму 15 890 грн, а також грошовий вклад у Комерційному банку «АВАЛЬ» – 2 500 грн. Крім того, вона просила визнати за нею право на 2/3 паснакопичення у житлово-будівельному кооперативі (7250 грн.) і надати їй з дітьми 2 кімнати, площею 34 кв.м., а відповідачеві – одну, площею 15 кв.м.

Колосов проти розірвання шлюбу заперечував. Він зазначив, що його дружина недалекоглядна і зраджує йому, але заради дітей необхідно зберегти їх шлюб. Безпідставними він вважав і вимоги про розподіл паснакопичення та квартири в ЖБК, оскільки пайщиком є він, і гроші, які були внесені до ЖБК, є його особистою власністю і не підлягають розподілу. Вклад в банківську установу було внесено у 1990 році, за рахунок коштів, отриманих у спадок від батька. Колосов відмітив, що до спільного майна слід віднести й гроші, які повинна отримати Колосова за договором страхування від фірми «Саламандра» в липні 1993 року.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 2.

Подружжя Звелікових більше 30 років прожили у шлюбі. Вони виростили двох синів та доньку, дали їм освіту, а потім Звеліков зійшовся з іншою жінкою

і пішов з сім'ї. Звелікова на поновлення подружніх стосунків не сподівалася і подала заяву до органів РАЦС про розірвання шлюбу. А потім звернулася до Звелікова з позовом про аліменти. У позовній заяві вона вказала, що їй 54 роки, вона ніде не працює, доглядає за онуками і ніяких коштів до існування не має. А Звеліков працює директором фірми і отримує 650 грн. на місяць.

Вирішіть справу.

Задача 3.

Єгорова звернулася до суду з позовом на свого чоловіка про поділ сумісно нажитого майна. У позовній заяві вона зазначила, що автомобіль, який її чоловік придбав ще до шлюбу, був старий і на його ремонт було витрачено коштів значно більше, ніж він коштував на час придбання. Тому Єгорова просила визначити його спільною сумісною власністю подружжя і включити до майна, яке підлягає поділу. Суд, виходячи з того, що автомобіль є його особистою власністю, відмовив у позові.

Дайте аналіз рішення суду.

Задача 4.

Сухарева та Кравець вінчалися в церкві, але шлюб не склався і вони розійшлися. Сухарева через 8 місяців захворіла й стала інвалідом. Колишній чоловік сплатувати аліменти на її утримання відмовився.

Дайте юридичний аналіз наведеної ситуації.

Задача 5.

Лабинська подала позов на свого чоловіка про розірвання шлюбу та поділ сумісно нажитого майна. У позовній заяві позивачка просила визнати автомобіль, якого було придбано під час шлюбу, її особистою власністю, мотивуючи це тим, що гроші на придбання цього автомобіля подарувала їй на весілля бабуса і що автомобіль був зареєстрований на її ім'я в ДАІ. Відповідач заперечував проти цього, вважаючи, що гроші дарували не дружині, а сім'ї, і просив визнати автомобіль сумісною власністю.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 6.

Відділ освіти Н-ї районної адміністрації звернувся з позовом до Багрій про позбавлення її батьківських прав. В ході судового засідання з'ясувалось, що неодружена Багрій у 1999 році народила дочку. Відомості про батька дитини записані в актовому записі про народження відповідно до статті 55 КпШтаС 1969 року. Ще будучи вагітною і після народження дитини Багрій вживала наркотики. Дитині належної уваги не приділяла, а з липня 2000 року залашила її сусідці Гнатовій і поїхала за кордон на роботу. Повернувшись у квітні 2002 року, дала згоду на оформлення Гнатовою опіки над дитиною і знову виїхала за кордон, де перебуває і на даний час. Тричі Багрій надсилала своїй дочці

подарунки, але з грудня 2002 року жодних контактів з дочкою чи її опікуном не підтримує.

З'ясуйте, чи є підстави для задоволення позову, які докази можуть бути представлені позивачем, чи обов'язковою є присутність в судовому засіданні Багрій та її дочки ?

Задача 7.

Під час сварки батьків 3-річна Мар'янка стояла за дверима кімнати. Її батько Савченко, перебуваючи у нетверезому стані, погрожував дружині рушницею і вистрелив у двері. Савченко засудили за вбивство своєї доньки з необережності. Його дружина звернулась до суду з позовом про позбавлення чоловіка батьківських прав щодо їхньої старшої 7-річної доньки Наталі, керуючись пунктом 6 частини 1 статті 164 Сімейного кодексу України.

Вирішіть спір.

Задача 8.

Опікунська рада Н-ї районної адміністрації звернулась до суду з позовом в інтересах малолітньої Соломійки про позбавлення її батька Степаненка батьківських прав. В судовому засіданні мати дитини, колишня дружина Степаненка пояснила, що батько цікавиться дочкою, навідується, допомагає матеріально, приносить подарунки, однак, її чоловік у другому шлюбі бажає усиновити Соломійку. Степаненко проти позову не заперечував, мотивуючи тим, що в другому шлюбі він уже має сина.

Суд позов задоволити. Проаналізуйте обґрунтованість та законність судового рішення.

Задача 9.

Відділ освіти Н-ї районної адміністрації звернувся до суду з позовом про позбавлення батьківських прав Сорейко щодо її малолітнього сина Василя. В судовому засіданні було з'ясовано, що Сорейко залучає дитину до жебракування, зловживає спиртними напоями, створює в помешканні антисанітарні умови. За місяць до судового розгляду Сорейко зверталась до відділу освіти з письмовим проханням помістити дитину в будинок дитини. Однак, з'явившись на слухання справи, вона пояснила, що матеріальні труднощі є тимчасовими, а спиртні напої вживає іноді через переживання у зв'язку зі смертю чоловіка, проти позову заперечувала.

Дитину в судові засідання не викликали.

Яке рішення має прийняти суд ? Чи є обов'язковою участь прокурора по такій категорії справ?

Задача 10.

Білогрудова звернулась до Білогрудова з позовом про розірвання шлюбу. В суді також виникло питання про визначення місця проживання їх сина Олега. Було з'ясовано, що Білогрудов пішов зі спільної квартири і тимчасово винаймає

житло. До того ж після перебування у Чечні в якості військовослужбовця він змінився, став більш різким, часто завдавав дружині тілесних ушкоджень. Робота Білогрудова пов'язана із постійними відрядженнями. В суді Олег висловив бажання проживати з батьком, однак, мати стверджувала, що син зробив це лише зі страху перед батьком.

Вирішіть спір.

Тема 8. Майнові правовідносини подружжя

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми.

1. Поняття спільної сумісної власності подружжя.
2. Право особистої (приватної) власності дружини та чоловіка.
3. Правові режими майна подружжя.
4. Реалізація права спільної сумісної власності подружжя.
5. Припинення спільної сумісної власності подружжя.
6. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації.
7. Корпоративні права подружжя.
8. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі.
9. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України.
10. Проблемні питання поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.
11. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна. Укладення батьками правочинів щодо майна дітей.
12. Проблемні питання утримання (аліментування) учасників сімейних правовідносин. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.

Завдання 1. Дайте визначення поняття та охарактеризуйте особливості аліментного зобов'язання. Поясніть співвідношення понять «утримання» та «аліменти» за Сімейним кодексом України 2002 року.

Завдання 2. Випишіть підстави виникнення різних видів зобов'язань по утриманню (аліментних зобов'язань).

Завдання 3. Випишіть підстави зміни розміру аліментів.

Завдання 4. Порівняйте відповідні положення Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року і Сімейного кодексу України 2002 року щодо аліментних зобов'язань подружжя і випишіть новели.

Задача 1.

Подружжя Іваненко перебували у зареєстрованому шлюбі з 1985 року. У 1990 році вони посварилися, та не оформили розірвання шлюбу. Вони фактично припинили сімейне життя і стали проживати в різних місцях. У березні 1994 року у дружини Іваненко народився син. Батьком дитини вона визнала свого чоловіка. У серпні 1994 року вона подала позов на чоловіка про виплату аліментів на утримання сина. Дізнавшись з позовної заяви про те, що батьком дитини було записано його, Іваненко подав зустрічний позов про анулювання запису про батьківство.

Як вирішити справу?

Задача 2.

Кілков просив звільнити його від обов'язку сплачувати аліменти на утримання доньки від першого шлюбу.

Доньці Кілкова 17 років, вона навчається на 1 курсі Педагогічного університету і отримує стипендію. Крім того, вона нещодавно вийшла заміж за працівника державної автоінспекції, який отримує достатню зарплату. Кілков же повинен ще утримувати непрацездатну дружину і 75-річну тещу, а його заробіток дорівнює лише 440 грн. на місяць.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 3.

До юридичної консультації звернулася Соміна за консультацією:

У січні 1996 року вона звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів. Оскільки вона не знала про місцезнаходження колишнього чоловіка, ухвалою суду було оголошено його розшук. З цього ж року вона отримувала трьох дітей у зв'язку з розшуком відповідача. У жовтні 1996 року відділ соцзабезпечення припинив виплачувати їй допомогу, тому що органами внутрішніх справ її чоловіка було знайдено. Соміну цікавить, хто та у якому порядку повинен сплачувати їй кошти на утримання дітей: відділ соцзабезпечення чи колишній чоловік та у якому розмірі?

Який порядок стягнення аліментів у випадку ухилення батьків від сплати?

Який порядок призначення та сплати допомоги в період розшуку батьків, які ухиляються від сплати аліментів?

Задача 4.

Ісаков звернувся з позовом до своєї повнолітньої дочки Ісакової про стягнення аліментів в розмірі 100 гривень щомісяця. В обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що є пенсіонером, інвалідом 3-ї групи, розмір

його пенсії складає 528 гривень, з яких щомісяця стягують 100 гривень на утримання колишньої дружини, частина грошей витрачається на ліки, тому коштів недостатньо, донька не допомагає.

Ісакова пояснила, що її заробіток становить 636 гривень, на утриманні має малолітню дочку, допомагає матері, а батько хоче стягнути з неї аліменти, щоб компенсувати витрати на утримання колишньої дружини.

Вирішіть спір.

Задача 5.

Бурова звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка про збільшення розміру аліментів на утримання двох дітей до 50 % його заробітку. Вона пояснила, що аліменти в розмірі 1/3 заробітку є недостатніми, оскільки діти хворіють, необхідно купити їм ліки, додаткове харчування, забезпечити їм санаторно-курортне лікування.

Батьки Бурова теж звернулись до сина з позовом про стягнення аліментів, оскільки теж хотіли б поїхати до санаторію.

Вирішіть спір.

Задача 6.

Калюжна звернулася з позовом до свого колишнього чоловіка про стягнення 16 000 гривень на освіту їх сина Дениса. На обґрунтування позову вона вказала, що їх спільний син Денис, 1980 р.н., поступив на платне навчання до інституту. Оскільки ні вона, ні син достатніх коштів для оплати навчання не мають, то вважають, що відповідач міг би долучитись до цих витрат, бо працює і отримує високу зарплату.

Суд позов задоволить.

Проаналізуйте ситуацію

Тема 9. Фактичні шлюбні відносини.

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми.

1. Поняття фактичних шлюбних відносин.
2. Правове регулювання відносин з приводу майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
3. Правове регулювання відносин аліментних зобов'язань осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
4. Правове регулювання немайнових відносин між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
5. Правові наслідки припинення фактичних шлюбних відносин.

Завдання.

1. Складіть проект позовної заяви про встановлення факту наявності фактичних шлюбних відносин.
2. Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів.
3. Складіть проект позовної заяви про поділ майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Задача 1. У липні 2009 року Іванова С. звернулася до суду з позовом, в якому зазначила, що з 2003 року вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах з Кириловим М. У 2005 році вони придбали будинок у м. Севастополі, який оформили на ім'я Кирилова М. 23 лютого 2008 року вони зареєстрували шлюб. 1 липня 2009 року їй стало відомо, що Кирилов М. подарував указаний будинок і земельну ділянку, на якій він розташований, своїй дочці, Кириловій В., на підставі договорів дарування від 15 травня 2009 року. Іванова С. просила встановити факт її проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з Кириловим М. з 23 липня 2003 року; визнати спільним майном подружжя будинок і земельну ділянку, провести поділ цього майна, визнавши на нею право власності на $\frac{1}{2}$ його частину; визнати недійсним договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.; визнати недійсним договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.

Відповідачі проти позову заперечували, посилаючись на те, що будинок і земельна ділянка придбані до реєстрації шлюбу за особисті кошти Кирилова М., на час його купівлі Іванова С. та Кирилов М. спільно не проживали.

Рішенням районного суду позов задоволено: встановлено факт спільного проживання як чоловіка та дружини Іванової С. та Кирилова М. з 2003 року; визнано недійсними: договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В., та договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 року між Кириловим М. і Кириловою В.; визнано спільним сумісним майном Іванової С. та Кирилова М. будинок та земельна ділянку площею 0,0835 га.; проведено поділ спільного сумісного майна Іванової С. та Кирилова М. шляхом визнання за Івановою С. права власності на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину будинку та на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину земельної ділянки площею 0,0835 га. вирішено питання про судові витрати.

Рішенням апеляційного суду від 2 червня 2011 року рішення суду першої інстанції змінено: встановлено факт проживання однією сім'єю Іванової С. та Кирилова М. без реєстрації шлюбу з січня 2004 року; у решті – рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Кирилов М. звернувся з касаційною скаргою до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Проаналізуйте ситуацію. Чи є підстави для задоволення касаційної скарги?

Тема 10. Сімейні відносини за договірним правом.

Рекомендована кількість годин – 4 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми.

1. Сімейний договір.
2. Шлюбний договір.
3. Договір між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
4. Аліментний договір.
5. Договір про розподіл і виділення частки (речі) із спільно набутого майна.
6. Довіреність і доручення в сімейних відносинах.
7. Заповіт подружжя або одного з подружжя.
8. Інші види договорів між членами сім'ї.

Завдання.

1. Складіть проект шлюбного договору.
2. Складіть проект договору між особами, які перебувають к фактичних шлюбних відносинах.
3. Складіть проект договору про розподіл і виділення частки (речі) із спільно набутого майна.
4. Складіть проект договору між подружжям про розподіл майна.
5. Складіть проект договору про стягнення аліментів на утримання дитини.
6. Складіть проект договору про визначення місця проживання дитини.

Тема 11. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми.

1. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків. Права баби і діда щодо захисту внуків. Права братів та сестер на спілкування. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей. Вирішення судом спорів щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини. Обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживає однією сім'єю.
2. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів. Обов'язок баби, діда утримувати внуків. Обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда. Обов'язок по утриманню братів та сестер. Обов'язок мачухи,

вітчима утримувати падчерку, пасинка. Обов'язок інших осіб утримувати дитину. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття. Розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, і строки їх стягнення.

Завдання.

1. Складіть проект позовної заяви про усунення перешкод у спілкуванні з онуком.
2. Складіть проект позовної заяви про відібрання дитини та передачу її на виховання діду.
3. Складіть проект позовної заяви про усунення перешкод у спілкуванні з сестрою.
4. Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів на утримання онуків.

Тема 12. Застосування Сімейного кодексу України до іноземців та осіб без громадянства. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні

Рекомендована кількість годин – 6 годин.

Методичні вказівки.

Питання до теми.

1. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства у сімейних відносинах.
2. Проблема визнання шлюбу, укладеного за межами України.
3. Регулювання сімейних відносин між громадянами держав-членів СНД.
4. Правове регулювання шлюбу та розлучення за участю іноземців та осіб без громадянства.
5. Правове регулювання відносин батьків та дітей за участю іноземного елементу.
6. Застосування законів іноземних держав в сімейних правовідносинах.
7. Захист сімейних прав українських громадян за кордоном.

Задача 1. У лютому 2012 року Міністерство юстиції України звернулося до суду з позовом в інтересах громадянина Німеччини Р. до П. про забезпечення повернення малолітньої дитини до держави Німеччина із тих підстав, що М., 2005 року народження, є сином Р. й громадянки України П. Відповідачка незаконно утримує дитину на території України та відмовляється повернути її до місця постійного проживання – м. Мюнхену в Німеччині.

Р. на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей звернувся до Міністерства юстиції України із заявою про

повернення дитини. П. добровільно відмовилася повернути дитину до Німеччини, тому, посилаючись на вищевказану Конвенцію, Міністерство юстиції України просило задовольнити позов.

Рішенням М-кого районного суду м. Одеси, залишеним без змін ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Одеської області, у задоволенні позову Міністерства юстиції України в інтересах громадянина Німеччини Р. відмовлено. М-кий районний суд м. Одеси встановив, що 27 грудня 2007 року Р. та П. із малолітнім сином М. прибули до м. Одеси та проживали разом до 20 січня 2010 року. Р. за власним бажанням залишив відповідачку та дитину проживати в Україні та надав мовчазну згоду на утримання сина М. лише матір'ю, а з 20 січня 2010 року він не піклується про дитину. Суд дійшов висновку про наявність підстав для відмови у видачі розпорядження про повернення дитини.

У касаційній скарзі Міністерство юстиції України просить скасувати ухвалені у справі судові рішення та ухвалити нове рішення, яким позов задовольнити, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

У чому особливості розгляду таких спорів між батьками дитини? Чи підлягає касаційна скарга задоволенню?

ТЕСТИ

1. Шлюб, який припиняється в судовому порядку, вважається розірваним:

- а) з моменту проголошення рішення
- б) з моменту реєстрації розірвання шлюбу в органі РАЦС
- в) з моменту набрання рішенням суду законної сили
- г) з моменту, узгодженому подружжям

2. Санація шлюбу – це:

- а) встановлення режиму окремого проживання подружжя
- б) поновлення шлюбу
- в) визнання шлюбу нікчемним
- г) заходи, які прийняті судом для збереження сім'ї, в тому числі, надання строку для примирення подружжя

3. Припинення спільної сумісної власності подружжя відбувається:

- а) у разі смерті одного або обох з подружжя
- б) у разі розірвання шлюбу
- в) при встановленні режиму окремого проживання подружжя
- г) у разі поділу майна
- д) з моменту, встановленого судом

4. *Визначте, що є характерним для піклування над дітьми:*

- а) встановлюється над особами у віці до 14 років;
- б) встановлюється над особами у віці від 14 до 18 років
- в) застосовується як щодо громадян, так і щодо майна
- г) особиста відповідальність зумовлена статусом особи, що доглядає за підопічним.

5. Які з зазначених пунктів не є відносними перешкодами для укладення шлюбу?

- а) наявність між особами, що беруть шлюб, прямої лінії споріднення та перебування одного з них або їх обох в іншому не припиненому шлюбі
- б) те, що особи, які беруть шлюб, є двоюрідними братами та сестрами
- в) те, що особи, які беруть шлюб, є двоюрідними братами та сестрами, рідними дядьком та племінницею, тіткою та племінником
- г) те, що особи, які мають укласти шлюб, або один з них, не досягли шлюбного віку

6. До особистих немайнових прав подружжя, що належать їм з моменту народження, не відноситься:

- а) право на вільне укладання шлюбу
- б) право на вільний вибір роду занять та професії
- в) право на вільний вибір місця проживання

- г) право на фізичну недоторканість
- д) право на особисте життя та його таємницю

7. Умовами укладання шлюбу є:

- а) досягнення шлюбного віку особами, які беруть шлюб та взаємна згода осіб, які одружуються;
- б) відсутність іншого зареєстрованого шлюбу хоча б у одного з них;
- в) наявність повного обсягу дієздатності;
- г) взаємна згода осіб, які одружуються та відсутність родинних зв'язків між особами, які беруть шлюб
- д) відсутність родинних зв'язків між особами, які беруть шлюб та взаємна згода осіб, які одружуються

8. До вимог про поділ спільного майна позовна давність:

- а) не застосовується
- б) застосовується
- в) застосовується за рішенням суду
- г) не застосовується, якщо шлюб між подружжям не розірвано
- д) не застосовується, якщо шлюб між подружжям розірвано

9. Реалізація права на шлюб неповнолітніх відбувається:

- а) за взаємною згодою
- б) після надання дозволу законних представників
- в) за рішенням суду
- г) за письмовим дозволом органу опіки та піклування
- д) після надання дозволу органу РАЦС

10. Шлюбний договір є чинним:

- а) з моменту укладання його нареченими до припинення шлюбу або з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі
- б) з моменту реєстрації шлюбу до моменту його припинення
- в) з моменту нотаріального посвідчення шлюбного договору і до строку, зазначеного у ньому;
- г) з моменту реєстрації шлюбу нареченими і до і до строку, зазначеного у шлюбному договорі або у законі та з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі;
- д) з моменту його укладання подружжям і до припинення шлюбу або іншого моменту, вказаного в договорі
- е) з моменту укладення шлюбного договору майбутнім подружжям і до скасування його за їх взаємною згодою

11. Підставами припинення шлюбу є:

- а) смерть одного або обох з подружжя або розірвання шлюбу в адміністративному або судовому порядку
- б) небажання або неможливість проживати спільно
- в) небажання або неможливість одного з подружжя мати дітей
- г) розірвання шлюбу в органі ДРАЦС
- д) приховування інформації про тяжкий стан свого здоров'я або іншої інформації, що могла вплинути на рішення щодо одруження

12. Визнання народження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі, провадиться органом ДРАЦС на підставі:

- а) свідоцтва про шлюб та довідки медичного закладу про народження дитини дружиною
- б) свідоцтва про народження дитини
- в) письмової заяви подружжя або одного з них, які вважають себе батьками дитини
- г) довідки медичного закладу про народження дитини дружиною та свідоцтва про народження дитини

13. Зарученими вважаються особи, які:

- а) мають намір одружитися
- б) після отримання обома згоди на шлюб
- в) з моменту надання згоди на шлюб уповноважених на це осіб
- г) з моменту подачі заяви до відповідного органу про реєстрацію шлюбу
- д) з моменту повідомлення про це особам, зазначеним СК України

14. Шлюб не може бути визнаний недійсним:

- а) у разі смерті одного або обох з подружжя
- б) у разі спливу позовної давності
- в) у разі вагітності дружини або народження нею дитини
- г) якщо подружжя бажають зберегти шлюб
- д) якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчували б відсутність згоди на шлюб або на небажання створити сім'ю

15. Розірвання шлюбу в судовому порядку відбувається, якщо:

- а) у подружжя є спільні неповнолітні діти і один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу
- б) є спір щодо майна та один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу
- в) у подружжя є спільні діти та один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу
- г) якщо один з подружжя не згоден на розірвання шлюбу або не з'являється до суду для розірвання шлюбу
- д) якщо це передбачено шлюбним договором або за взаємною згодою подружжя

16. Право на шлюб належить особам:

- а) з моменту народження
- б) з моменту подачі заяви про реєстрацію шлюбу до органу ДРАЦС
- в) після досягнення 14 років
- г) з моменту надання згоди законних представників майбутнього подружжя на шлюб
- д) з моменту досягнення шлюбного віку або отримання права на шлюб

17. Спрощений порядок розірвання шлюбу у судовому порядку (без з'ясування мотивів) відбувається:

- а) завжди, адже вирішення питання щодо розірвання шлюбу є особистою справою подружжя
- б) при наявності взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу
- в) при відсутності спору щодо спільного майна та його поділу
- г) якщо один з подружжя утворив іншу фактичну сім'ю

18. Суб'єктивне право дитини на належне сімейне виховання:

- а) виникає в силу народження і з моменту народження
- б) реалізація такого права можлива за будь-яких обставин
- в) якщо батьки перебувають у шлюбі
- г) підлягає реалізації лише у разі встановлення батьківських прав
- д) підлягає реалізації лише у випадках, встановлених законом

19. Емансипація – це:

- а) період існування фіктивного шлюбу до моменту визнання його недійсним
- б) надання права на шлюб
- в) надання особі повного обсягу дієздатності
- г) „оздоровлення шлюбу», зареєстрованого з порушенням принципу одношлюбності

20. Сім'я пуналуа як історична форма групового шлюбу передбачає:

- а) заборону перебувати у подружньому зв'язку не тільки батькам та дітям, але й братам і сестрам
- б) заборону перебувати у подружньому зв'язку лише батькам та дітям
- в) заборону перебувати у подружньому зв'язку членам різних поколінь, але в одному поколінні це дозволено, незважаючи на кровну спорідненість
- г) заборону перебувати у подружньому зв'язку батькам та дітям

21. За загальним правилом за зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено на майно:

- а) все належне подружжю
- б) як одного, так і іншого з подружжя, а також на їх спільне майно
- в) що є його особистим майном і на частку у спільному майні
- г) яке знаходиться лише у власності подружжя

22. Предмети розкоші, набуті на спільні кошти і які знаходяться в індивідуальному користуванні одного з подружжя, є власністю:

- а) роздільною
- б) частковою
- в) спільною
- г) особистою (приватною)

23. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною:

- а) не може бути зареєстрований
- б) може бути зареєстрований за бажанням сторін
- в) може бути зареєстрований лише за рішенням суду
- г) може бути зареєстровано лише у разі скасування усиновлення

24. Шлюб визнається неукладеним:

- а) якщо шлюб був укладений без взаємної згоди осіб, які беруть шлюб
- б) якщо наречені відмовились укласти шлюб
- в) якщо шлюб зареєстрований у відсутності нареченого і (або) нареченого
- г) якщо шлюб був визнаний недійсним в судовому порядку

25. Розірвання шлюбу:

- а) завжди припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу
- б) не припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу
- в) припиняє право спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу лише за рішенням суду

26. Режим окремого проживання подружжя встановлюється:

- а) за заявою подружжя
- б) за заявою одного з подружжя
- в) за заявою подружжя або за позовом одного з них
- г) за позовом одного з подружжя
- д) за взаємною домовленістю подружжя

27. Місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається:

- а) за згодою батьків
- б) за згодою батьків та самої дитини
- в) нею самою
- г) за погодження з органом опіки та піклування

28. При виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду:

- а) відповідальність СК України не передбачена
- б) відповідальність настає завжди у вигляді штрафу, за винятком, коли платником аліментів є неповнолітня особа
- г) відповідальність настає у вигляді неустойки (пені), за винятком, коли платником аліментів є неповнолітня особа
- д) відповідальність настає завжди у вигляді неустойки (пені)

29. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці між нею та усиновлювачем:

- а) не може бути меншою, ніж п'ятнадцять років
- б) не може бути меншою, ніж вісімнадцять років
- в) не встановлена СК України
- г) усиновлення повнолітньої особи неможливе

30. Усиновлення вважається здійсненим:

- а) після одержання згоди органу опіки та піклування
- б) у день проголошення рішення суду про усиновлення
- в) після одержання Свідоцтва про усиновлення, виданого на підставі рішення суду
- г) у день набрання чинності рішення суду про усиновлення

ПИТАННЯ НА ЗАЛІК

1. Аліментні зобов'язання подружжя. Право подружжя на утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу.
2. Аліментні правовідносини батьків та дітей. Умови та порядок стягнення аліментів на дітей.
3. Аліментні правовідносини інших членів сім'ї.
4. Визнання шлюбу недійсним. Підстави, порядок, наслідки.
5. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.
6. Визначення та мета опіки та піклування над дітьми. Порядок призначення опіки та піклування над дітьми.
7. Визначення усиновлення. Особа, яка може бути усиновленою.
8. Вирішення спорів, пов'язаних з вихованням та місцем проживання дітей.
9. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.
10. Відновлення (санація) шлюбу. Порядок та наслідки.
11. Відновлення батьківських прав.
12. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
13. Відшкодування моральної шкоди за сімейним законодавством України.
14. Врегулювання сімейних правовідносин за законодавством України.
15. Встановлення батьківства. Визнання батьківства.
16. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів.
17. Діти, над якими встановлюється опіка, піклування. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини.
18. Діяльність органів опіки і піклування з виявлення та влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.
19. Довіреність і доручення в сімейних відносинах.
20. Договір між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.
21. Договір про патронат. Згода дитини на проживання у сім'ї патронатного вихователя. Плата за виховання дитини.
22. Договір про розподіл і виділення частки (речі) із спільно набутого майна.
23. Договірне регулювання сімейних прав та обов'язків
24. Договірні засади регулювання сімейних відносин.
25. Заповіт подружжя або одного з подружжя.
26. Заручини. Правові наслідки заручин.
27. Застосування законів іноземних держав в сімейних правовідносинах.
28. Захист прав та інтересів дітей у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, обмеження батьківських прав, визнання батьків недієздатними, хвороби батьків, довгої відсутності батьків, ухилення батьків від виховання дітей або від захисту їх прав та інтересів а також в інших випадках відсутності батьківського піклування.
29. Захист сімейних прав українських громадян за кордоном.

- 30.Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину.
- 31.Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.
- 32.Згода дитини на усиновлення. Усиновлення дитини без згоди батьків. Згода другого з подружжя на усиновлення дитини. Згода опікуна, піклувальника, закладу охорони здоров'я або навчального закладу на усиновлення дитини.
- 33.Здійснення і захист сімейних прав та обов'язків.
- 34.Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
- 35.Інші види договорів між членами сім'ї.
- 36.Корпоративні права подружжя.
- 37.Майнові правовідносини батьків та дітей.
- 38.Майнові правовідносини подружжя. Поняття, види, особливості.
- 39.Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена.
- 40.Недійсність усиновлення. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
- 41.Обов'язки подружжя по утриманню. Підстави, порядок виникнення та припинення.
- 42.Обов'язки патронатного вихователя.
- 43.Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання.
- 44.Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.
- 45.Опіка та піклування в сімейному праві.
- 46.Органи опіки та піклування, їх роль у врегулюванні сімейних відносин.
- 47.Особи, які можуть бути усиновлювачами. Особи, які не можуть бути усиновлювачами. Особи, які мають переважне перед іншими право на усиновлення дитини.
- 48.Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей.
- 49.Особисті немайнові правовідносини подружжя. Особливості, види, порядок здійснення та захисту.
- 50.Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства у сімейних відносинах.
- 51.Оспорювання батьківства і материнства.
- 52.Патронат.
- 53.Перешкоди для укладання шлюбу.
- 54.Підстави створення сім'ї.
- 55.Підстави та порядок позбавлення батьківських прав.
- 56.Підстави та порядок розірвання шлюбу в органах РАЦС.
- 57.Підстави та порядок розірвання шлюбу в судовому порядку.
- 58.Підстави, порядок та наслідки встановлення режиму окремого проживання.
- 59.Поняття «члена сім'ї» у законодавстві.

- 60.Поняття аліментів та аліментних правовідносин. Особливості аліментних зобов'язань.
- 61.Поняття сім'ї. Підстави виникнення сімейних прав та обов'язків.
- 62.Поняття сімейних правовідносин.
- 63.Поняття сімейного права. Співвідношення цивільного та сімейного права.
- 64.Поняття спільної сумісної власності подружжя.
- 65.Поняття та види припинення шлюбу. Правові наслідки припинення шлюбу. Відмінність від визнання шлюбу недійсним.
- 66.Поняття та значення шлюбу за сімейним законодавством. Фактичні шлюбні відносини.
- 67.Поняття та підстави усиновлення (удочеріння).
- 68.Порядок встановлення походження дитини.
- 69.Порядок укладання шлюбу.
- 70.Порядок усиновлення.
- 71.Права та обов'язки піклувальника щодо дитини.
- 72.Право вий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації.
- 73.Право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена.
- 74.Право особи на сім'ю.
- 75.Право особистої (приватної) власності дружини та чоловіка.
- 76.Правове регулювання відносин батьків та дітей за участю іноземного елемента.
- 77.Правове регулювання шлюбу та розлучення за участю іноземців та осіб без громадянства.
- 78.Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі.
- 79.Правовий режим майна подружжя.
- 80.Правові наслідки усиновлення. Таємниця усиновлення.
- 81.Правові режими майна подружжя.
- 82.Правовідносини батьків та дітей з приводу майна. Укладення батьками правочинів щодо майна дітей.
- 83.Правозахисна функція нотаріату.
- 84.Представництво інтересів члена сім'ї. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.
- 85.Принципи сімейного права.
- 86.Припинення договору про патронат.
- 87.Припинення опіки та піклування.
- 88.Припинення опіки, піклування над дитиною.
- 89.Припинення права одного з подружжя на утримання.
- 90.Припинення спільної сумісної власності подружжя.
- 91.Проблема визнання шлюбу, укладеного за межами України.
- 92.Проблема визначення місця сімейного права в системі права.
- 93.Проблеми сурогатного материнства.
- 94.Проблемні питання визначення походження дитини від батьків.

95. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм. Дія сімейного законодавства у часі.
96. Проблемні питання поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.
97. Проблемні питання позбавлення батьківських прав та відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.
98. Проблемні питання утримання (аліментування) учасників сімейних правовідносин. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.
99. Проживання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, як підстава створення сім'ї (фактичні шлюбні відносини).
100. Прокурор як посадова особа, що охороняє сімейні права.
101. Реалізація права спільної сумісної власності подружжя.
102. Регулювання сімейних відносин між громадянами держав-членів СНД.
103. Самозахист сімейних прав.
104. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність.
105. Сімейне право та норми моралі. Сім'я як об'єкт правової охорони.
106. Сімейний договір. Відмінність від шлюбного договору.
107. Сімейно-правова відповідальність. Санкції у сімейному праві.
108. Скасування усиновлення. Правові наслідки скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
109. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» сімейних прав та інтересів.
110. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України.
111. Способи захисту та охорони сімейних прав та інтересів.
112. Способи надання утримання одному з подружжя. Договір між подружжям про надання утримання. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя.
113. Способи та порядок визначення аліментів на утримання дитини.
114. Строки в сімейному праві.
115. Строки позовної давності та інші строки у сімейному праві.
116. Умови укладання шлюбу.
117. Утримання батьків дітьми. Обов'язки дітей щодо батьків.
118. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.
119. Шлюбний договір. Поняття, зміст, порядок укладання, визнання недійсним, наслідки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 30. – Ст. 463. (втратив чинність)
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
5. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
6. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
7. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
8. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
9. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон України від 7.12.1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
10. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446.
11. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384. (редакція від 18.01.2013р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
12. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12 1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. (у редакції від 05.12.2012р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
13. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207. (у редакції від 26.06.2013р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
14. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. № 30. Ст. 260. (у редакції від 2.12.2012р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
15. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – Ст. 510.

- (у редакції від 12.12.2012р.). Електронний ресурс:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
16. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553. (у редакції від 16.06.2013р.). Електронний ресурс:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>
17. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137. (втратив чинність на підставі Закону № 1906-IV (1906-15) від 29.06.2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст.540). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1953-12>
18. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. (у редакції від 09.06.2013р.). Електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
19. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах Закон України від 05.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286. (у редакції від 30.04.2009р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>
20. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» : Закон України від 08.09.2005 року // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 40.
21. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6.
22. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379. (у редакції від 2.12.2012р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
23. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 р. – // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650 (у редакції від 10.08.2012р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
24. Про міжнародні договори : Закон України від 22.12.1993 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 45.(втратив чинність на підставі Закону № 1906-IV (1906-15) від 29.06.2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст.540). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3767-12>
25. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – С. 170. (у редакції від 24.07.2013р.). Електронний ресурс:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
26. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – С. 383. (у редакції від 13.06.2013р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

27. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26.
28. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.(у редакції від 8.06.2013р.) Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
29. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №15.
30. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04. 1991 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283. (у редакції від 12.12.2012 р.). Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
31. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10.
32. Про захист прав людини і основних свобод: Європейська конвенція, Міжнародний документ від 4.11.1950 р.(ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263, редакція від 13.03.2006 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
33. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, затверджена постановою Верховної Ради України від 05.03.1999 року.
34. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – від стор. 89, Ст. 3103. Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
35. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний документ від 22.01.1993 р. (ратифіковано із застереженнями Законом № 240/94-ВР (240/94-ВР) від 10.11.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 417.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009
36. Конвенції про заснування Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності: Міжнародний документ від 14.07.1967 р. (редакція від 14.07.1967 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169
37. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
38. Концепція державної сімейної політики, затверджена постановою Верховної Ради України від 17.09.1999 року
39. Порядок здійснення добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року// Офіційний Вісник України. – 2002. – № 47.

40. Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року// Офіційний Вісник України. – 2002. – № 18.
41. Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року// Офіційний Вісник України. – 2002. – № 18.
42. Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 року// Право України. – 1994. – № 7-8.
43. Порядок стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 року// Офіційний Вісник України. – 2002. – № 34.
44. Тимчасовий порядок реєстрації фізичних осіб за місцем проживання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 року// Офіційний Вісник України. – 2003. – № 3.
45. Положення про порядок розгляду клопотань про переміну громадянами України прізвищ, імен, по батькові, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27.03.1993 року// Урядовий кур'єр, 10.06.1993 року
46. Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 року „Про державне мито»// Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 3.
47. Положення про порядок зміни, доповнення, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 26.09.2002 року// Офіційний Вісник України. – 2002. – № 40.
48. Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року// Офіційний Вісник України. – 2003. – № 48.
49. Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 року// Офіційний Вісник України. – 1999. – № 26.
50. Умови та порядок штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 04.02.1997 року// Офіційний Вісник України. – 1997. – № 10.
51. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 року// Офіційний Вісник України. – 2004. – № 10.

52. Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 року № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»)
53. Застосування судами сімейного законодавства України// Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1.
54. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 року „Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»
55. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.07.1995 року „Про практику розгляду судами справ про встановлення неправильності запису в актах громадянського стану»
56. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.10.1991 року „Про практику застосування судами законодавства, що регулює право власності громадян на жилий будинок»
57. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.06.1991 року „Про практику розгляду судами справ, пов'язаних з діяльністю гаражно-будівельних кооперативів»
58. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.09.1987 року „Про практику застосування судами законодавства про житлово-будівельні кооперативи»
59. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.1995 року „Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності»

Спеціальна література

60. Азаревич Д.И. Брачные элементы и их значение. – Ярославль: Типография Г. Фальк, 1879. – 132 с.
61. Антокольская М.В. Лекции по семейному праву. – М., 1995
62. Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям)// Право України. – 2004. – №11
63. Ариванюк Т. До питання про укладення угод за участю подружжя// Право України. – 2001. – № 9
64. Афанасьєва Л.В. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї та родичів// Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2002. – № 1.
65. Афанасьєва Л.В. Аліментні зобов'язання свояків, фактичних вихованців та вихованців// Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2002. – № 17
66. Афанасьєва Л // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2001. – № 1.
67. Бабич І.Г. Визначення місця принципу справедливості в сучасній системі принципів права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59. – 2011. С.191-197.

68. Бикова О.Ю. Інститут заручин за Сімейним кодексом України// Молодь у юридичній науці. – Хм., 2003.В. Проблеми законодавчого визначення оптимального розміру аліментів на неповнолітніх дітей
69. Бічук Л. Здійснення неповнолітніми своїх майнових прав та обов'язків// Вісник Академії правових наук України. – № 21
70. БосанацМилан. Внебрачнаясемья. – М., 1981
71. Васильківська І. Сімейне виховання: історико-правовий аспект// Право України.- 1998.- №6.
72. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. / М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, Т.С. Ківалова [та ін.]; за ред. М.К. Галянтича. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 624 с.
73. Васильківська І. Сімейне виховання: історико-правовий аспект// Право України.- 1998.- №6.
74. Ватрас В. Правова природа таємниці усиновлення. //Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002.- Спецвипуск.
75. Ватрас В. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя// Проблеми державотворення і захисту прав людини. Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. – Л., 2003
76. Ватрас В.А. До питання про поняття сімейних правовідносин// Молодь у юридичній науці. – Хм., 2003
77. Гаспарян А.С., Атрохова Е.С. Брачный контракт. Гарантия семейного счастья. – Ростов н/ Д.: «Феникс», 2004. – 288с.
78. Голубева Н.Ю. Свобода договору як принцип цивільного права // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
79. Глиняна К.М. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя / К.М. Глиняна // Часопис цивілістики : Науково-практичний журнал. – Випуск 15. – Одеса: 2013. – С. 89-94.
80. Глиняна К.М. Особливості судового вирішення сімейних спорів за сімейним законодавством України / К.М. Глиняна // Юридичний вісник. – 2014. – №1. – С. 85-91.
81. Глиняна К.М. Особливості добровільного виконання батьками та дітьми обов'язку по взаємному утриманню / К.М. Глиняна // Часопис цивілістики : Науково-практичний журнал. – 2014. – № 16. – С. 107-112.
82. Глиняна К.М. Значення римського приватного права для формування договірного приватного права / К.М. Глиняна // Проблеми вдосконалення цивільного законодавства про боротьбу з плагіатом і піратством : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 25 травня 2013 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 28-31.
83. Глиняна К.М. Підстави та порядок визнання розірвання шлюбу фіктивним // Нова редакція Конституції України та вдосконалення цивільного законодавства: проблеми гармонізації : круглий стіл, м. Одеса, 13 вересня 2013 р. – С. 44-46

84. Глиняна К.М. Міжнародно-правове регулювання усиновлення українських дітей іноземними громадянами / Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 травня 2015 р., м. Одеса) / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 432-434.
85. Глиняная Е.М. Правовое положение детей в римском частном праве / Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (29 травня 2015 р., м. Одеса) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 8-10
86. Гурська Т. Охорона здоров'я і репродуктивні права жінок (цивільно-правовий аспект)// підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 2
87. Гусак П. Моральні та правові аспекти допоміжних репродуктивних технологій. – У зб.: На межі життя і смерті// Вісник Інституту родини і подружнього життя Львівської Богословської Академії. Л., 2001. – № 2
88. Данилин В.И. Ответственность по советскому семейному праву. – Уфа, 1980
89. Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України// Юридична Україна. – 2003. – № 1
90. Дністрянський С. Цивільне право. Ч. 1. – В., 1919
91. Дришлюк А.И. Судебная практика: фактор усовершенствования законодательства или концентрат ошибок и заблуждений? С.74-77 Вестник Одесской адвокатуры. – № 1. – 2011
92. Дрішлюк А.І. Система джерел цивільного права України: сучасний стан та перспектива розвитку // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Випуск 20, ч.1. – 2012. – У.
93. Дрішлюк А.І. Функції судової практики на сучасному етапі розвитку цивільного права України / А.І. Дрішлюк // Юридична Україна. – № 5. – 2012. – С. 39-43
94. Євко В.Ю. Порядок створення дитячого будинку сімейного типу// Тези наукових доповідей до конференції, присвяченої світлій пам'яті проф.. О.А. Пушкіна. – Х., 2001
95. Євко В.Ю. Право дитини жити та виховуватися у родині// Вісник Університету внутрішніх справ. – 2000. – Спецвипуск
96. Євко В.Ю. Правова природа дитячого будинку сімейного типу// Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. Спецвипуск.
97. Євко В.Ю. Правові форми родинного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування// Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 6
98. Загоровский А.И. Курс семейного права. – 2-е изд., с изм. и доп. – Одесса : «Экон.» тип., 1909. – 574 с.
99. Загоровский А.И. Незаконнорожденные по саксонскому и французскому Гражданским Кодексам, в связи с принципиальным решением вопроса о незаконнорожденных вообще. – Киев : Университет. тип., 1879. – 205 с.
100. Загоровский А.И. О внебрачных детях по новому закону (3 июня 1902 г.) в связи с постановлениями о них западноевропейских гражданских кодексов

- // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1903. – Т. 93, ч. ученая. – С. 385-472.
101. Загоровский А.И. О разводе по русскому праву. – Харьков : Тип. М.Ф. Зильберберга, 1884. – 494 с.
102. Загоровский А.И. Семейное право // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1902. – Т. 88, ч. ученая. – С. 1-468.
103. Жилинкова И.В. Брачный контракт. Монография. – Х.: «Ксилон», 1995. – 172с.
104. Жилинкова И.В. Право собственности супругов. Монография. – Х.: «Ксилон», 1997. – 236с.
105. Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи. Монография. – Х.: «Ксилон», 2000. – 398с.
106. Жилінкова І.В. Імперативне і диспозитивне регулювання майнових відносин в сім'ї// Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 1(20).
107. Жилінкова І.В. Інститут заручин: далеке минуле і найближче майбутнє// Вісник Академії правових наук України. – № 27
108. Жилінкова І.В. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України// Вісник Академії правових наук України. – № 30
109. Жилінкова І.В. Поняття сім'ї в праві// Вісник університету внутрішніх справ. – 2000. – № 10
110. Жилінкова І.В. Розвиток інституту шлюбного договору// Вісник Академії правових наук України. – № 28
111. Жилінкова І.В. Сімейне право: галузевий суверенітет чи де суверенізація ?// Вісник Академії правових наук України. – № 26
112. Калітенко О.М. Щодо необхідності розширення предмета шлюбного договору: постановка проблеми // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С. 301-309.
113. Кидалова А. Право дітей знати своїх батьків// Право України. – 1998. – № 3
114. Кидалова А. Обов'язки та права батьків щодо виховання та розвитку дитини: окремі проблеми// Право України. – 2004. – № 3
115. Колісниченко З. Узгодження законодавства України з вимогами Конвенції ООН про права дитини – вимога часу// Право України. – 1997. – № 6
116. Короткова Л. Чи потрібен інститут патронату?// Радянське право. – 1989. – № 4
117. Короткова Л., Віхров О. Сімейне право України (історичний огляд)// Право України. – 1994. – № 11-12
118. Короткова Л., Віхров О. Таємниця фіктивних розлучень// Право України. – 1996. – № 9
119. Короткова Л., Віхров О. Шляхи правового захисту сім'ї державою// Право України. – 1997. – № 1
120. Короткова Л., Віхров О. Щодо визначення правового статусу вітчима (мачухи)// Право України. – 1995. – № 5-6

121. Короткова Л. Необходимо универсальное понятие семьи // Правоведение. 1980. – № 1.
122. Красицька Л. Визначення походження дітей за новим сімейним законодавством України// Проблеми державотворення і захисту прав людини. Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. – Л., 2003
123. Кузмичова Л.О., Жилінкова І.В. Особисті права та обов'язки батьків та дітей: Учб. посіб. – К.: УМКВО, 1991. – 56с.
124. Левківський Б.К. Деякі аспекти законодавчого регулювання сімейних відносин у новому Сімейному кодексі України// Молодь у юридичній науці. – Хм., 2003
125. Лепех С.М. Договір патронату за Сімейним кодексом України 2002 року// Нотар. – 2005. – № 3-4.
126. Лепех С.М. Інститут сепарації: проблеми застосування// Право України. – 2003. – № 3
127. Лепех С.М. Переваги та недоліки договірного регулювання майнових відносин за Сімейним кодексом України 2002 року// Матеріали конференції «Треті осінні юридичні читання». – Хм., 2004
128. Лепех С.М. Підстави, порядок та правові наслідки відмови від договору// Проблеми державотворення і захисту прав людини. Матеріали ХІ регіональної науково-практичної конференції. – Л., 2005.
129. Лепех С.М. Прийомна сім'я як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування// Вісник Львівського національного університету. – 2005. – № 41.
130. Маслов В.Ф. Имущественные отношения в семье. – Х., 1974
131. Матвеев Г.К. Советское семейное право. – М., 1985
132. Мельник Є.Ф. Правове становище дітей-сиріт при живих батьках// Радянське право. – 1989. – № 1
133. Миронова Г. Моральні засади Сімейного кодексу України// Право України. – 2004. – № 4
134. Москалюк В.Ю. Дитячий будинок сімейного типу як форма улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (цивільно-правовий аспект). Автореферат дис. канд. юрид. наук. – Х., 2003
135. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України/ За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2003. – 464с.
136. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. – 4-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – Т.І. – 808 с.
137. Нечаева А.М. Семейное право: проблемы и перспективы развития// Государство и право. – 1999. – № 3
138. Нечаева А.М. Семья и закон. – М., 1980
139. Нечаева А.М. Споры о детях. – М., 1989
140. Нечаева А.М. Семья как самостоятельный объект правовой охраны// Государство и право. – 1996. – № 12

141. Нечаева А.М. Правонарушения в сфере личных семейных отношений. – М., 1991
142. Оридорога М.Т. Брачноеправоотношение. – К., 1971
143. Павлова Л. Реалізація природного права на шлюб, сім'ю, материнство та батьківство// Право України. – 2004. – № 11
144. Пергамент А.И. Алиментные обязательства. – М., 1951
145. Пігач Я.М. Основні положення і значення Сімейного кодексу України 1919 року// На шляху до правової держави: тези доповідей і повідомлень науково-практичної конференції 7-8 лютого 1991р. II випуск Л., 1991.
146. Пігач Я.М. Сімейно-шлюбне законодавство на Україні після революції// Радянське право. – 1990. – № 7
147. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – М.: «Статут», 2001. – 354с.
148. Примак В. Підстави й умови виникнення аліментних зобов'язань за новим Сімейним кодексом України// Юридика України. – 2003. – № 1
149. Прутян Д.С. Припинення опіки та звільнення опікуна за цивільним законодавством України/ Д.С. Прутян// Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.179-186
150. Прутян Д.С. Опіка за римським правом та сучасним цивільним законодавством України. Автореф. дис.. ... кандидата юридичних наук. – О., 2007.
151. Ромовская З.В. Защита в советском семейном праве. – Л., 1985
152. Ромовська З.В. Аліментні зобов'язання. – Л., 1973
153. Ромовська З.В. Права та обов'язки батьків і дітей. – Л., 1975
154. Ромовська З.В. Сімейне право – перспективи розвитку// Основні напрями реформи цивільного права в Україні. Зб. статей та матеріалів. – К., 1997
155. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. – К., 2003
156. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: погляд у майбутнє// Право України. – 2001. – № 2
157. Рясенцев В.А. Советское семейное право. – М., 1982
158. Савченко Л.А. Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К., 1997
159. Савченко Л.А. Права і обов'язки батьків по вихованню дітей// Право України. – 1997. – № 5
160. Сапейко Л.В. Визначення розміру аліментів на неповнолітніх дітей за новим Сімейним кодексом України// Проблеми законності. – 2003. – №63
161. Сапейко Л.В. Загальна характеристика аліментного зобов'язання батьків щодо неповнолітніх дітей// Вісник національного університету внутрішніх справ. – 2001. – Спецвипуск.
162. Сапейко Л.В. Право на аліменти повнолітніх непрацездатних дітей// Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – № 18.
- 163.
164. Сафончик О.І. Деякі питання правового регулювання правовідносин

- «фактичного подружжя» щодо взаємного утримання // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 53. – 2010. –О.
165. Сафончик О.І. Деякі питання розвитку законодавства з питань виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 59.– 2011. – С.277-284.
166. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С. 309-315.
167. Сафончик О.І. Проблемні питання реалізації права спільної часткової власності за законодавством України/ О.І. Сафончик// Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.42-48
168. Сафончик О.І.Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Серія Право. Випуск 14. – 2011. –У.
169. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні автореф. дис.. ... кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Сафончик Оксана Іванівна. – О., 2004.
170. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: дис.. ... кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Сидоренко Михайло Володимирович. – О., 2012.
171. Сенік С.В. Право дітей на аліменти// Нотар. – 2004. – № 2
172. Сиротенко С.Є. Щодо компенсації моральної шкоди за Сімейним кодексом України// Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. – Х., 2003. – Вип. 63
173. Сібільов М.М. До питання про договірні засади регулювання сімейних відносин// Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. – Х., 2003. – Вип.
174. Сімейне право України: підруч. / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – К.: Істина, 2010. – 320 с.
175. Сімейне право України: Підручник/ Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 264с.
176. Ульяненко О.О. Шлюбний контракт на межі двох кодексів// Вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2003. – № 1.
177. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі// Право України. – 2002. – № 5
178. Фурса С., Драгневич Л. Поняття сім'ї, родини і фактичних шлюбних відносин// Юридична Україна. – 2003. – № 1
179. Харитонов Е. Формирование современного гражданского права Украины: влияние западной и восточной традиций права/ Е. Харитонов// Право Украины. – 2012.- № 1-2.- С. 224-253
180. Харитонов Е.О. Наследственный договор в праве Украины // Гражданское законодательство Республики Молдова и Украины: традиции, современность, перспективы : коллективная монография / [Халабуденко О. А., Харитонов Е. О., Харитонova Е. И. и др.]; под ред. Халабуденко О. А., Харитонova Е. О. – К. : ULIM; Одесса: Б.и., 2012. – С. 246- 260

181. Харитонов Е.О. Формирование современного гражданского права Украины: влияние западной и восточной традиций права // Правовая система Украины: история, состояние, перспективы : в 5 т. – Харьков : Право, 2011. Т.3 : Гражданско-правовые науки. Частное право / под общ.ред. Н.С. Кузнецовой. – 680 с. (С. 81-126).
182. Харитонов Е.О., Харитонova Е.И. Очерки сравнительного правоведения : традиции частного (гражданского) права в Европе /Е.О. Харитонов, Е.И., Харитонova. – Одесса: Фенікс, 2013. – 642 с.
183. Харитонов Є. «Прогалини» у цивільному законодавстві: хиби правотворчості чи прийом законодавчої техніки // Юридичний вісник. – 2013.- № 1. – С. 72-81.
184. Харитонов Є. Вступ до курсу цивільного права // Студентський юридичний журнал: додаток до журналу «Право України. – 2011. – № 2. – С. 149-159.
185. Харитонов Є. О. Концепція представництва у цивільному законодавстві України (від ЦК УРСР 1922 р. до ЦК України 2003 р.)// 332 Право та управління. №3, 2011. С.324–331. // http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_3/pdf/11xeodcu.pdf. /
186. Харитонов Є. Цивільне законодавство і регулювання сімейних відносин // Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт. кол.; за аг. ред. Є.О. Харитонova. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 265-282
187. Харитонов Є.О. До питання про визначення місця сімейного законодавства у правовій системі України // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 929. Серія ПРАВО. Спеціальний випуск, 2010 р. – С. 399-405.
188. Харитонов Є.О. Категорії «приватне право», «цивільне право України» та «цивільне законодавство України»: до проблеми співвідношення // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2012. – Вип. 12. – С. 157-169
189. Харитонов Є.О. Одеська цивілістика ХІХ ст.: сукупність особистостей чи наукова школа // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 59.– 2011. С.163-171.
190. Харитонов Є.О. Одеська школа цивілістики: до проблем визначення поняття та особливостей // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С. 12-17.
191. Харитонов Є.О. Прийняття нового Цивільного кодексу України і досвід кодифікації цивільного законодавства Австрії // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С. 82-86.
192. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С.293-301
193. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини : моногр. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova. 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456 с.

194. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини. Навчальний посібник. – 2-е вид. – К.: Істина, 2011. (співавтор О.І. Харитонova)
195. Цивільнезаконодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : моногр. / авт..кол.; за заг.ред. Є.О. Харитонova. – Одеса :Фенікс, 2012. – 344 с.
196. Цивільне право України (традиції та новації): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонova, Т.С. Ківалової, О.І. Харитонovoї ; наук. ред. Н.Ю. Голубєва. – Одеса : Фенікс, 2010. – 700 с.
197. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. комент./ Є.О. Харитонов, В.В. Завальнюк, І.М. Кучеренко та ін.. ; за заг. Ред.. Є.О. Харитонova, Н.Ю., Голубєвої. – 6-те вид., перероб. Та допов. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 1216 с.
198. Цивільний процес України :Підручник / За ред. Є.О. Харитонova, О.І.Харитонovoї, Н.Ю. Голубєвою. – К.: Істина. 2011 – 536 с.
199. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 22.06.10: Науково-практичний коментар / За ред. Є.О. Харитонova, О.І. Харитонovoї, Н.Ю. Голубєвої. – К.:Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 648 с.
200. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. 2-ге вид. / За ред. Є.О. Харитонova, О.І. Харитонovoї, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубєвої та ін. – Х.: Одіссей, 2011. – 1016 с. (ст.1-4, 7-8, 12-14 глави I розділу I)
201. Цивільні правовідносини моногр. / Є.О.Харитонов, О.І. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. I доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456
202. Чумаченко Г. Сімейний кодекс України – інтеграція до системи загальнолюдських цінностей// Юридичний журнал. – 2003. – № 8.
203. Юзікова Н. Діти потребують захисту// Право України. – 1998. – № 6
204. Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К., 1996

Інформаційні ресурси

<http://forum.yurclub.ru/index.php?app=downloads> – бібліотека юридичного форуму (реєстрація безоплатна, бібліотечні ресурси можуть використовуватися лише для власного некомерційного використання.)

<http://elibrary.ru> – наукова електронна бібліотека (реєстрація безоплатна, бібліотечні ресурси можуть використовуватися лише для власного некомерційного використання.).

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Катерина Михайлівна ГЛИНЯНА
Оксана Іванівна САФОНЧИК
Катерина Іванівна СПАСОВА

СІМЕЙНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
Для студентів факультету цивільної та господарської юстиції

Підписано до друку 10.11.2020.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 5,04.
Наклад 100 прим. Зам. № 2011-07.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com